

OSMANLI TÜRKİYE’SİNDE BAZI AŞİRET, CEMAAT VE TAİFELERİN EŞKİYALIK FAALİYETLERİ VE BUNLARIN MERKEZ-TAŞRA YAZIŞMALARINDAKİ YANSIMALARI: MARAŞ EYÂLETİ ÖRNEĞİ (1590-1750)*

*Süleyman DEMİRCİ***

*Hasan ARSLAN****

ÖZET

Eşkıyalık, genelde silahla veya başka bir şekilde zor kullanmak suretiyle yol kesip baskın yaparak mala, cana tecavüz, kamu düzeni ve güvenliği ihlâl olarak tanımlanmaktadır. Bu makale 16. yüzyılın sonundan 18. Yüzyıl ortalarına kadar Maraş eyâletinde bazı aşiret, cemaat ve taifelerin karıştığı eşkıyalık hareketlerini merkez-taşra yazışmalarındaki yansımaları ile Merkezi hükümetin eşkıyalık faaliyetlerine yaklaşımını mevcut literatürü ile birlikte ele alıp incelemektedir.

16. Yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı Devleti kendisi için masraflı olan doğuda İran (1578-1590) ve batıda Avusturya-Macaristan (1593-1606) ile iki cephede uzun süren savaşlar ile meşgul oldu. Bu süre boyunca Osmanlı hükümeti savaş giderlerini karşılamada çok büyük ve daha önceleri görülmemiş bir mali sıkıntı yaşadı. Bu durum daha başka önemli olaylar ile birleşince merkezi hükümetin maliyesini olumsuz yönde etkiledi. Bu olayların ilki nüfus baskısı ve kırsal alanlardaki yerleşik halkın büyük oranda sergilediği hareketliliğin zirai üretimi, güvenliği ve buna bağlı olarak vergilerin toplanmasını olumsuz yönde etkilemesi oldu.

Bu çalışmanın amacı Osmanlı merkezi hükümetince taşrada meydana gelen eşkıyalık faaliyetlerine yönelik takip edilen siyaseti Maraş Eyâleti örneğinde inceleyerek merkezi hükümetin eşkıya ve eşkıyalık faaliyetlerinde bulunanlara yönelik genel yaklaşımlarını örneklemelerle ortaya koyarak incelemeye esas zaman dilimindeki Osmanlı toplumsal ve sosyal hayatı hakkında fikir edinmemize yardımcı olmaktır.

Anahtar Kelimeler: Eşkıya, Eşkıyalık, Osmanlı Devleti, Maraş Eyâleti.

* Bu makale 13-16 Eylül 2010 tarihleri arasında Ankara’da yapılan XVI. Türk Tarih Kongresine sunmuş olduğumuz “Eşkıyalar ve Osmanlı Devleti: Maraş Eyâletinde Eşkıyalık Faaliyetleri ve Bunların Merkez-Taşra Yazışmalarındaki Yansımaları 1590-1750” konulu kapsamlı bildiri metninin bir bölümüne dayanmakta olup orijinal metin geliştirilerek yeniden oluşturulmuştur.

** Hakem değerlendirme aşamasında ortaya koydukları yapıcı eleştiri ve yönlendirmeleri ile çalışmamızın şekillenmesinde ayrı bir katkı sağlayan JTS dergisinin “anonim” hakemlerine teşekkürü bir borç biliriz.

*** Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi, Edebiyat fakültesi, Tarih Bölümü, El-mek: sdemirci@erciyes.edu.tr

*** Okt., Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, El-mek: hasanarslan1@gmail.com

**BANDITRY ACTIVITIES OF SOME TRIBAL, COMMUNITY
AND TRIBAL PEOPLE AND THEIR REFLECTIONS IN
CENTRAL - PROVINCIAL CORRESPONDANCE IN THE
OTTOMAN TURKEY A CASE STUDY OF MARAŞ, C. 1590-
1750S**

ABSTRACT

Bandit means an armed thief who is usually a member of a band. Banditry, often by force or otherwise cause a gun raided a trowel cut, rape, defined as a violation of public order and safety. By focusing on the archival sources held in İstanbul. This article intends to examine some tribal, communal and tribal peoples' banditry activities. Moreover, the politics of the Ottoman Empire against banditry & bandits under the context of central-periphery relations in the Ottoman province of Maras from the late sixteenth to mid- eighteenth centuries will be studied.

In the last quarter of the sixteenth century, the Ottoman Empire engaged in long and costly wars on two frontiers, against Safavid Iran in the east (1578-1590), and the Austrian Habsburgs in the west (1593-1606). During this time the Ottoman government faced considerable and unprecedented financial difficulty in meeting the extra expenses of warfare. This coincided with other major developments which adversely affected Ottoman government finances. First, population pressures and large-scale movement among the inhabitants of rural areas disturbed agricultural production, tax collection and local security problems.

The aim of this study is to examine the nature of banditry activities that occurred in the province of Maras, c. 1590-1750. The Ottoman central government's policy and overall approach towards the banditry activities from the point of centre-periphery relations in the Ottoman Empire. Additionally, this study will help us to have some ideas about the Ottoman social and community life during the period studied.

Key Words: Bandits, Banditry, Ottoman Empire, the province of Maraş(s).

Giriş

Eşkiya, bedbaht, talihsiz, günahkâr, asi anlamına gelen “şaki” teriminin çoğulu olan bir kelimedir. Osmanlı kaynaklarında *kat'ü't-tarik*¹ tabiri de kullanılmakla birlikte daha çok şaki ve çoğulu eşkiya ile Celâlî, eşirra, haramî, haramzade, türedi ve haydut kelimeleri kullanılmıştır. Eşkiyalık, genelde silahla veya başka bir şekilde zor kullanmak suretiyle yol kesip baskın yaparak mala, cana tecavüz, kamu düzeni ve güvenliğini ihlâl olarak tanımlanabilir. Eşkiyalığı,

¹ Kat'ü't-tarik, “insanların mallarını zor kullanmak suretiyle ellerinden almak üzere yol kesicilik eden” şahıs anlamındadır. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1998, s. 234.

bağydan ayıran fark, mevcut siyasî iktidara karşı başkaldırı niteliği taşımasıdır². Hanefî fihkî hariç diğer ekollere mensup fakihlerin çoğu, kadın-erkek ayırımı yapmadan en az üç kişinin, şehir, kasaba ve köy gibi meskûn mahaller dışında işlediği saldırı ve soygunları eşkıyalık sayar. Ancak bazı İslam hukukçuları sayı şartı aramaz ve şehir eşkıyalığını da eşkıyalık kategorisinde değerlendirir³. Bilindiği gibi kamu düzeni ile asayişin sağlanması, kişilerin can ve mal güvenliğinin korunması devletin temel görevleri arasında yer aldığından eşkıyalık suçu İslam toplumlarında dinen büyük günahlar, hukuken de büyük suçlar arasında sayılmıştır⁴.

Eşkîyalığı, zor kullanarak mal gasp etmek ve soygun yapmak anlamında kullananlar olduğu gibi daha geniş anlamda kullananlar da olmuştur. Hobsbawm “Eşkîyalar” isimli çalışmasında “Görevlilere ücret dağıtmak için para götüren mutemedi köşe başında basıp soyanlardan teşkilatlanmış asilere ve vur kaç taktiği uygulayan gerillalara kadar, saldıran ve zor kullanarak soygun yapan herkes kanunlar önünde eşkıyadır”⁵ demek suretiyle bu kavrama daha kapsamlı bir anlam yükleyerek eşkıyalığı tanımlamaktadır. Çalışmamızda “eşkîyalık” istilahı, bu geniş anlamında kullanılacaktır.

Maraş Eyâleti: Yavuz Sultan Selim, Çaldıran seferi dönüşü Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa komutasında ve Şehsuvaroğlu Ali Bey kılavuzluğunda bir orduyu, Dulkadir Beyi Alaüddevle Bey üzerine gönderdi. İki ordu Göksun ile Andırın arasındaki Ördekli mevkiinde 13 Haziran 1515 tarihinde karşı karşıya gelir. Yapılan mücadelede Alaüddevle Bey, mağlup olur ve takip sonrası yakalanarak öldürülür. Böylece Dulkadir Beyliği, tamamen kontrol altına alınarak Osmanlı idaresine geçer. Maraş, önce Rum 'Eyâleti'ne⁶ daha sonra Karaman Eyâletine⁷ bağlanır. 1531 yılında Maraş, Bozok, Sis ve Ayntab sancaklarından oluşan Dulkadir Beylerbeyliği kuruldu⁸. Daha sonraki dönemlerde Bozok Sancağı Rum eyâletine, Sis Sancağı ise Kıbrıs Beylerbeyliğine bağlanırken; Malatya, Samsad ve Kars-ı Maraş sancakları da Dulkadir veya diğer bir adıyla Maraş Eyâletine bağlanmıştır. İncelediğimiz belgelerde eyâletin ismi daha çok Maraş Beylerbeyliği olarak geçerken, sancakları da: Maraş, Malatya, Ayntab, Samsad ve Kars-ı Maraş olmak üzere beş tane olarak görünmektedir⁹.

Maraş eyâleti, bu dönemde, pek çok hususiyetinden dolayı, eşkıyalık için elverişli bir durumdaydı. Öncelikle eyâletin coğrafyası buna müsaitti. Bilindiği üzere Maraş ve bağlantılarının oluşturduğu havza, sulak yaylalara, kışlak için elverişli ovalara ve su kaynaklarına sahiptir. Eyâletin güneyinde başta Çukurova, Amik Ovası gibi konargöçerlerin kışlakları için uygun ovalar; kuzeyinde Uzunyayla gibi yaylak olarak kullanılan platolar vardır.

² Mehmet Öz, “Modernleşme-Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkîyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan Özel Sayısı, Ocak 2010, s. 227.

³ Ali Bardakoğlu, “Eşkîya”, *TDVİA*, C. 11, ss. 463-466.

⁴ Bardakoğlu, *a.g.m.*, s. 463. Süleyman Demirci & Hasan Arslan, “Osmanlı Türkiye'sinde Eşkîyalık Faaliyetlerini Önlemeye Yönelik Alınan Tedbirler ve Uygulanan Cezalara Dair Gözlemler: Maraş Eyâleti Örneği (1590-1750)” *Journal of History Studies*, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı, Cilt 4 Sayı 2 (Nisan 2012), s.74-76.

⁵ Erik J. Hobsbawm, *Eşkîyalar*, (Çev. Orhan Akalın-Necdet Hasgöl), İstanbul, 1997, s. 11.

⁶ Ali Açık, “Rum Eyâleti”, *TDVİA*, C. 35, İstanbul, 2008, ss. 225-226; Besim Darkot, “Sivas”, *M.E.B. İslam Ansiklopedisi*, C. 10, Eskişehir, 1997, ss. 569-577.

⁷ Karaman Eyâletinin idari durumu ile ilgili bkz. Süleyman Demirci, *The Functioning of Otoman Taxation: An Aspect of the Relationship Between Centre and Periphery. A Case study of the province of Karaman 1621-1700*, the ISIS press, İstanbul, 2009, s 31-41.

⁸ Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz. İsmail Altınöz, “Dulkadir Vilayeti'nin Osmanlı İdari Düzeninde Yerini Alması”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu (Kahramanmaraş: 6-8 Mayıs 2004) Bildirileri*, II, İstanbul, 2005, s 427-436.

⁹ Demirci&Arslan, “Osmanlı Türkiye'sinde Eşkîyalık Faaliyetlerini Önlemeye Yönelik Alınan Tedbirler ve Uygulanan Cezalara Dair Gözlemler: Maraş Eyâleti Örneği (1590-1750)”, s. 75.

Turkish Studies

Bir diğer coğrafi elverişlilik ise eyâletin çevresinde yer alan dağların, eşkıyanın takibe uğradığında kaçıp kurtulduğu, izini kaybettirdiği ve hürriyetini tam olarak yaşadığı uygun mekânlar olmasıdır¹⁰.

Bölgenin hayat şartlarının (tarım, hayvancılık, göçebelik vs.) çeşitliliğine imkân tanıyan elverişli iklimi de, Anadolu'nun ilk fethinden itibaren, Türkmenlerin yoğun olarak buraya gelip yerleşmesine sebep olmuştur. Hatta bu Türkmen kesafetinden dolayı, bölge, kullanılan belgelerde “*Türkman Vilâyeti Diyarı*” diye tanımlanmaktadır.

Bölgenin eşkıyalığı doğuran bir diğer hususiyeti, yine coğrafi konumu ile ilgilidir. Osmanlı Devleti, 17. Yüzyılın sonlarından itibaren bazı konargöçer¹¹ cemaatleri, çeşitli sebeplerle yerleşik hayata geçirmek için Çukurova, Hama, Humus, Rakka ve Haleb bölgelerine iskâna tabi tutar. İskân bölgelerinden firar edip çoğu zaman eşkıyalığa sapan aşiretler, genelde Maraş eyâletine geliyorlardı. Eyâlet, özellikle de Ayntab livâsı, Urban yani Arap aşiretlerinin de hinterlandına girdiğinden bunların da tecavüzüne ve tasallutuna maruz kalmaktaydı. Maraş eyâleti, kara yolu yani kervan ulaşımı bakımından da, Anadolu'nun kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusundaki yol güzergâhlarının kavşağı durumundaydı. Osmanlı döneminde; Şam, Haleb, Antakya ve Urfa'dan Maraş'a bağlanan yol, Göksun üzerinden Kayseri'ye; Elbistan üzerinden Malatya'ya ulaşıyordu. Aynı zamanda bu yol Maraş-Malatya üzerinden Sivas'a da bağlanmaktaydı¹². Yine Maraş üzerinden Orta Anadolu'ya bağlanan bir güney-kuzey kervan yolu bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra, kışları Güney Anadolu ve Kuzey Suriye'de, bahar ve yaz aylarında ise Orta Anadolu'daki Uzunayla gibi yaylalarda konaklayan konargöçer unsurlar da yine Maraş-Göksun güzergâhını kullanıyorlardı¹³. Bu güzergâhlardaki sarp dağlar arasında bulunan ıssız geçitler, eşkıyanın kat'ü't-tariklik için seçtiği uygun mahallerdi.

Maraş eyâleti, uygulanan idarî-malî sistem açısından da bu dönemde eşkıyalığa müsaitti. Osmanlı Devleti'nin batıda mücadele ettiği devletlerin, 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra ateşli silahlar kullanan, eğitilmiş ve daimi bir ordu sistemine geçmeleri üzerine, uzun süren yıpratıcı savaşlarda, bu ordulara karşı tımarlı sipahi ağırlıklı Osmanlı ordusu eskisi gibi başarılı olamıyordu. Dolayısıyla devletin ateşli silahlar kullanan, paralı, daimi ve eğitilmiş askerlere ihtiyaç duymasından dolayı tımarlı sipahi askerlerin yerini daimi ve ücretli askerler almaya başlamıştı. Aynı dönemde Devletin nakit paraya eskisinden daha fazla ihtiyaç duyması, Anadolu'da Celâli isyanları yüzünden halkın tımar topraklarını bırakıp gitmesi ve bu boş kalan toprakların işletilememesi üzerine tımar sistemi sarsılmaya başladı. Bu ve benzeri sebeplerden ötürü Tımar sistemi, 16. Yüzyılın sonlarından itibaren, yerini önce iltizam sistemine¹⁴, daha

¹⁰ Dağ, direnen insanın direncini tüketmez. Yani dağ bir engel, sığınak, özgür insanlar ülkesi ve kural dışı yaşamının mekânıdır. Dağ özgürlüklerin, demokrasilerin, köylü “Cumhuriyetleri”nin sığınağıdır. Bkz. Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I*, (Çev. M. Ali Kılıçbay), İstanbul, 1989, s. 11.

¹¹ Konar-göçerler ile ilgili bkz. Latif Armağan, “Osmanlı Devleti'nde Konar-Göçerler”, *Osmanlı*, IV, Ankara, 1999, s. 142–150. Osmanlı toplumunda şehirli ve köylü unsurların durumu ile ilgili bkz. Feridun M. Emecen, “Osmanlılarda Yerleşik Hayat. Şehirli ve Köylüler”, *Osmanlı* (Editör: Kemal Çiçek ve Cem Oğuz), C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 91-97. Göçebeler ile ilgili bkz. İlhan Şahin, “Göçebeler”, *Osmanlı*, (Editör: Kemal Çiçek ve Cem Oğuz), C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 132-. 141.

¹² Mehmet Gürbüz, *Kahraman Maraş Merkez İlçe'nin Beşerî ve İktisadî Coğrafyası*, K. Maraş, 2001, s. 218.

¹³ Besim Darkot, “Maraş”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, s. 310; Faruk Söylemez, “XVIII. Yüzyıl Başlarından XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Maraş ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 22 Yıl: 2007/1, s. 70.

¹⁴ İltizam ile ilgili bkz. Mehmet Genç, “İltizam” *TDVİA*, C. XVI, İstanbul, 2000, s. 154-158. İltizam sisteminin farklı bir yönü ile ilgili bkz. Süleyman Demirci, “İltizam (tax-farming) in the Avârız-tax System: A Case Study of the Ottoman Province of Karaman, c.1650s-1700”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi / Journal of Institute of Social Sciences*, 12/2002: 159-172; ayrıca bkz. Eftal Batmaz, “İltizam Sisteminin XVII. Yüzyıldaki Boyutları” *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.18, Ankara, 1997, s. 250-260.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

sonrada malikâne¹⁵ sistemine bıraktı. Halkın boşalan tımarlarının bir kısmı devlet hazinesi tarafından zapt edilmiş ve miri mukataa haline çevrilerek, saray ağalarına, sadrazam ve devlet ileri gelenlerinin hizmetçilerine, bir kısmı da valiler ve alay beyleri tarafından kim fazla ücret verirse ona verilmeye başlandı¹⁶. Maraş eyâletindeki tımarlı sipahilerin tımarları elinden alınca; bunlar, önce paşa veya bey kapılarında *sarıca sekban* oldular. Daha sonraları başıboş yani kapusuz olunca da eşkıyaya katılmaya müsait hale geldiler. Tımarlı sipahilerin yerini alan mültezimlerin acımasız tavırları karşısında bunalan ve perişan olan reâya da, çaresizlik içinde eşkıyaya katıldılar.

Maraş Eyâleti, 1240 yılında bu çevrede çıkıp Anadolu'nun diğer bölgelerine yayılan Baba İshak¹⁷ ayaklanmasından bu yana sık sık isyanların yaşandığı bir coğrafya olmuştur. Osmanlı Devletine katılmasının hemen akabinde de bu çevrede daha çok vergi menşeli huzursuzlukların çıktığı bilinmektedir¹⁸. Tarihi süreç içerisinde bölgede önceleri görülen aşiretlerin eşkıyalık ve isyan hareketleri¹⁹, 19. yüzyılın sonlarından itibaren Ermeni isyanları²⁰ ile farklı bir şekil alarak siyasi talepleri beraberinde getiren bir sürece girmiştir. Fakat son dönemlerde görülen eşkıyalık ve isyan hareketleri inceleme dönemimizin dışında olduğundan bu çalışma çerçevesinde incelenen konular arasında yer almamıştır.²¹

Bu dönemde, bölgenin huzur ve asayişinin bozulmasının bir diğer sebebi ve Merkezi hükümeti her zaman sıkıntıya sokan bir husus da aşiretlerin sebep olduğu isyan ve eşkıyalık hareketleri olmuştur. Konargöçer hayatı yaşayan aşiretler, yerleşik halk ile daima sürtüşme içerisinde bulunmuşlardır. Ayrıca bu tür hadiseleri yapan kişiler, belli bir yerde meskûn olmadıkları için takipleri daha zor yapılmaktaydı. Bu sebeple bu tür eşkıyanın takibatı için merkezden gönderilen emirlerde, birden çok eyâlet ve sancağın *ehl-i örf ve şer'i* birlikte sorumlu tutuluyordu. Aşiretler, asi liderlerin ve zorba paşaların ihtiyaç duyduğu kapı halkı ve eşkıya oluşumlarına eleman temini için de iyi birer insan kaynağı görevi görmekteydiler²².

Devlet, 17. yüzyılın sonlarından itibaren hem aşiretlerden vergileri tam olarak alabilmek, onların askerî güçlerinden yeterince faydalanmak hem de Anadolu'da meydana gelen

¹⁵ Malikane sistemi ile ilgili bkz. Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul 2005, s. 99-152.

¹⁶ Orhan Kılıç, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı-Eyâlet ve Sancak Tevcihati*, Elazığ, 1997, s. 9; Tımar rejiminin bozulması hakkında daha geniş bir çalışma için bkz. Mustafa Akdağ; "Tımar Rejiminin Bozuluşu", *A.Ü. DTCFD*, S. 3 (1945), s. 419-431.

¹⁷ Baba İshak ve Babailer ayaklanması hakkında bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterokdosisinin Teşekkülü*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1996.

¹⁸ Dulkadir Beyliği'nin Osmanlı hâkimiyetine alınmasından sonra bölgede ortaya çıkan isyanlar hakkında geniş bilgi için bkz. İlyas Gökhan, "Dulkadir Beyliği'nin Osmanlı Hâkimiyetine Katılmasından Sonra Maraş Bölgesinde Çıkan İsyanlar", *Dulkadir Beyliği Araştırmaları II*, Kahramanmaraş, 2008, ss. 213-232; Alaaddin Aköz- İbrahim Solak, "Dulkadirli Beyliği'nin Osmanlı Devletine İlhakı ve Sonrasında Çıkan İsyanlar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 153 (2004), s. 41-50.

¹⁹ Maraş'ta Dulkadirli Türkmenlerinin, 17. yüzyıla kadar çıkardığı isyanlar için bkz. Selahattin Döğüş, "Maraş'ta Dulkadir Türkmenleri ve İsyanları", *Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine*, (Edi. Mehmet Özkarcı, İlyas Gökhan, Selim Kaya), Kahramanmaraş, 2008, ss. 115-141.

²⁰ Maraş ve çevresinde Ermenilerin meydana getirdiği isyanlar hakkında şu çalışmalara bkz. A. Latif Dinçaslan, *Zeytin ve Çevresindeki Ermenilerin İsyanları (1895-1921)*, Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2006; Nejla Günay, *Maraş'ta Ermeniler ve Zeytin İsyanları*, İstanbul, 2007; Yahya Bağçeci, *1895 Zeytin Ermeni İsyanı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Kayseri, 2008.

²¹ Demirci&Arslan, "Osmanlı Türkiyesi'nde Eşkîyalık Faaliyetlerini Önlemeye Yönelik Alınan Tedbirler ve Uygulanan Cezalara Dair Gözlemler: Maraş Eyâleti Örneği (1590-1750)", s. 76.

²² Efkan Uzun, *XVII. Yüzyıl Anadolu İsyanlarının Şehirlere Yayılması; Sosyal ve Ekonomik Hayata Etkisi (1630-1655)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2008, s. 132-3.

Turkish Studies

karışıklıklardan dolayı boşalan köyleri tekrar meskûn hâle getirmek, tarımsal üretimi artırmak ve onları kontrol altında tutmak amacıyla konargöçer aşiretleri iskân etmeğe çalışmıştır. Bu iskân çalışmaları 17. yüzyıl sonlarından 19. yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir²³.

Osmanlı Türkiye'sinde eşkıyalık üzerinde yapılmış öncü çalışmaların varlığı konuya ayrı ilgi ve bir zenginlik katmaktadır. Mehmet Öz²⁴, Mehmet Karagöz²⁵, Mustafa Öztürk²⁶, Selahattin Döğüş²⁷ gibi bilim insanlarının gayretli çalışmaları konunun ele alınması ve işlenmesinde ayrı bir katkı sağladı. Maraş özelindeki çalışması ile Faruk Söylemez, 16. yüzyıldaki yaşanan eşkıyalık olaylarına çok değinmeden daha çok 18. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyıl ortalarına kadar genel bir inceleme yaparak alana katkıda bulunmuştur²⁸. Bu çalışmanın amacı 16. yüzyılın sonlarından 18. yüzyılın ortalarına kadar olan dönemde Maraş 'eyâletinde ortaya çıkan eşkıyalık hareketlerini Merkez-Taşra ilişkileri bağlamında ele alıp inceleyerek merkezi hükümetin takip etmiş olduğu siyaseti, bölgede bazı aşiret, cemaat ve taifelerin eşkıyalık hareketlerinin merkez-taşra yazışmalarındaki yansımalarını Maraş Eyâleti örneğinde arşiv verileri eşliğinde mevcut literatür ile birlikte inceleyerek merkezi hükümetin genel yaklaşımlarını örneklemelerle ortaya koymak suretiyle incelemeye esas zaman dilimindeki Osmanlı toplumsal ve sosyal hayatı hakkında fikir edinmemize yardımcı olmaktadır.

I. Aşiretler Arası Eşkıyalık Olayları

Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan konargöçer²⁹ Türkmen ve Ekrad aşiretleri yer yurt darlığı nedeniyle zaman zaman birbirleriyle çatışmışlardır. Türkmen taifesinden Bekirceli Cemaati'nin Söğüdü, Dadalı ve Beğmişli 'oymaklarından; Bozkoyunlu ve Kadırlı 'taifesinden bazı kimseler, yanlarına aldıkları başka eşkıya ile birlikte 1660 yılında Valide sultan hassına bağlı Rişvan aşireti obalarını basarlar. Üç adamlarını haksız yere öldürdükten sonra aşiretlerin en önemli varlığı olan hayvanlarından 3000 manda, 100 beygir, 150 katır ve binlerce davarlarını sürüp götürürler. Ayrıca bütün mal ve erzakını yağmaladıktan başka binlerce akçelerini de alıp adeta insan kaynaklı bir afet gibi halkın ocağını söndürürler³⁰. 30 Ekim-8 Kasım 1665 tarihli bir belgede: Kılıçlı Kürdünden 100 şakinin, hiçbir sebep yok iken darp aletleriyle Akçakoyunlu taifesinden Mehmed ve diğerlerinin evlerini basıp birkaç adamlarını haksız yere yaraladıkları³¹,

²³ Söylemez, *a.g.m.*, s. 70; Mustafa Öztürk, "XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları", *Belleten*, C. LIV, S. 211 (Aralık 1990), Ankara, 1991, s. 965; aşiretlerin iskânı hakkında daha geniş bilgi için bkz. Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691-1696)*, İstanbul, 1963; aynı müellif, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskânı*, İstanbul, 1987; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara, 1991.

²⁴ Mehmet Öz, "Modernleşme-Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkıyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan Özel Sayısı, Ocak 2010, s. 226-233.

²⁵ Mehmet Karagöz, "XVIII. Yüzyılın Başlarında Malatya ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri", *OTAM*, S. 5, Ankara, 1994, s. 192-207. Balkanlardaki eşkıyalık faaliyetlerini Filibe özelinde inceleyen bir başka çalışma için bkz. aynı müellif, "17. Asrın Sonunda Filibe ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri (1680-1700)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 16, S. 2, Elazığ, 2006, s. 373-402.

²⁶ Mustafa Öztürk, "XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları", *Belleten*, C. LIV, S. 211 (Aralık 1990), Ankara, 1991, s. 963-993.

²⁷ Selahattin Döğüş, "Maraş'ta Dulkadir Türkmenleri ve İsyanları", *Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine*, (Edit. Mehmet Özkarcı, İlyas Gökhan, Selim Kaya), Kahramanmaraş, 2008, s.115-141

²⁸ Faruk Söylemez, "XVIII. Yüzyıl Başlarından XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Maraş ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 22, Yıl: 2007/1, s. 69-85.

²⁹ Konar-göçerler ile ilgili bkz. Latif Armağan, "Osmanlı Devleti'nde Konar-Göçerler", *Osmanlı*, IV, Ankara 1999, s. 142-150. Osmanlı toplumunda şehirli ve köylü unsurların durumu ile ilgili bkz. Feridun M. Emecen, "Osmanlılar'da Yerleşik Hayat. Şehirli ve Köylüler", *Osmanlı* (Editör: Kemal Çiçek ve Cem Oğuz), Cilt 4, Ankara 1999, s. 91-97. Göçebeler ile ilgili bkz. İlhan Şahin, "Göçebeler", *Osmanlı, IV, Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara 1999, s. 132-141.

³⁰ BOA, Ş.d. 4: 33/125 (evâsıt-ı Ca 1076 / 19-28 Mayıs 1665).

³¹ BOA, Ş.d., 4: 86/369 (evahir-i R 1076 / 30 Ekim- 8 Kasım 1665).

Turkish Studies

ifade edilmektedir. 18. yüzyılın ilk yarısında, Maraş çevresinde konargöçer hayatı yaşayan Rişvan Aşireti'ne tabi Bektaşlı Cemaati'nden Kara Halil, 1737 yılında Maraş yakınlarında koyunlarını güderken, yine bu civarda bulunan Türkmen taifesinden bir eşkıya grubu, Kara Halil üzerine saldırarak 350 koyununu, 500 kuruş değerinde yün ve peynirini yağmalamışlardır³². Hısn-ı Mansur çevresinde bulunan Rişvan taifesine mensup Mahyanlı Oymağı'nda Şeyh Mehmed oğlu Ebubekir, 1737 yılında 40-50 yaya ve atlı adamlarıyla Reşi Aşireti'nden Karaborca karyesi halkının evlerini basıp sahip oldukları mallarını yağmalayarak iki adamlarını da tutsak edip beraberlerinde götürdüler³³.

Rakka'ya iskân edilen Receptlü Avşarı ve İfraz-ı Zülkadriye cemaatlerinden Tacirli eşkıyası birlikte Kıllu cemaatinden Zeyneblü ve Bozdoğan aşiretleri reâyalarının evlerine saldırarak 16 adamlarını katlettikten sonra, 80 000 kuruşluk binek hayvanlarını, koyunlarını ve keçilerini yağmalayarak götürürler³⁴.

Cemaatler arasında daha küçük çaplı eşkıyalık olaylarına³⁵ rastlandığı gibi aynı aşiretin kendi içerisinde de bir takım eşkıyalıklar meydana gelebiliyordu³⁶. Bazen aşiretler arasında çok basit bir olay, daha büyük bir husumete dolayısıyla eşkıyalığa dönüşebiliyordu³⁷. Aşiret eşkıyası zaman zaman kadın erkek demeden herkese karşı fenalık, taarruz ve tecavüzde bulunuyordu. Türkmen taifesinin konargöçer Kara Hacılı cemaatinden Muslu, kardeşi, Süleyman, Bali, Ömer ve Musa adlı şakiler 1689 yılında yine Türkmen taifesinin Bozdoğan cemaatinden Hıdır'ın kızı Ayşe'yi evinde otururken zorla alırlar. Bali'nin evine götürüp tecavüz ettikten başka yaya olarak dağlarda yanlarında gezdirerek ona türlü türlü eziyet ederler. Kadını, sonra Abdülkerim oğlu Halil'in evine götürüp iki hafta bir dolapta ve üç ay mutfağında hapsederler. Daha sonra babası Hıdır gelip kızını ellerinden alır götürür. Adı geçen eşkıya, her gelen ehl-i örfe de tecavüz edip taaddi ederlerdi³⁸.

İdamı için defalarca ferman çıkan Koyunoğlu Ali'yi Malatya mütesellimine teslim edenlere Ali'nin akrabalarının yaptığı kötülükler gibi bazı aşiretler, eşkıya akrabalarını ele vererek ortadan kaldırılmasına yardım edenlere, kötülük ederlerdi³⁹.

Hısn-ı Mansur kazâsında aşiret beyliğine Padişah beratı ile 1740 yılında atanan Rişvan Aşireti'nden Ferhad oğlu Halil gibi aşiretlerine zulüm eden yöneticiler de vardı. Halil, kendisine

³² BOA, Maraş Ahkâm Defteri, Nu.1, s. 12'den aktaran Söylemez, *a.g.m.*, s. 72.

³³ BOA, Maraş Ahkâm Defteri, Nu. 1, s. 72'den aktaran Söylemez, *a.g.m.*, s. 68. Urfâ ile ilgili bir çalışma için, bkz. Mehmet Emin Üner, *Aşiret, Eşkiva ve Devlet*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2009.

³⁴ Sonunda bunların cezalandırılması için emir çıktı. Fakat bunların, ilkbaharda Maraş'ın Andırın, Zamantı, Göksun ve Elbistan nâhiyeleri içindeki yaylaklara gidecekleri haber alındığından buralara gidilen geçitlerin kapatılması ve eşkıyanın ele geçirilmesi için Maraş Beylerbeyi Vezir Mustafa Paşa'ya; Ayntab ve Elbistan Voyvodalarına; Maraş'taki Zülkadriogullarına ve Bayezidoğlu Seyyid İbrahim'e; Elbistan ve Kars Sancağında Kök Veliogluna, Eminoğluna ve Kerimoğlu'na hüküm yazılmıştır. Refik, *a.g.e.*, s. 114-115 ves. 239 (evâil-i R 1167 / 26 Ocak-4 Şubat 1754); Lek Evanik Ekradı Aşireti eşkıyası, 1100/1689 yılında Hacılar Ekradı Kabilesinin evlerini basarak haksız yere iki kişiyi öldürüp 4547 kuzusuyla birlikte koyunlarını, 53 davar, iki tay at, bir katır ve 800 kuruş nakitlerini almışlardı. BOA, Ş.d. 14: 181/724 (evâsıt-ı S 1102 / 13-22 Kasım 1690); aynı cemaatten bazı eşkıyanın Zamantı ve Elbistan kazâlarında İl-beğlü cemaatine yaptıkları zulüm için bkz. Refik, *a.g.e.*, s. 64-5, ves. 119 (4 M 1020 / 19 Mart 1611).

³⁵ Bir örnek için bkz. BOA, Ş.d., 4: 86/370 (evahir-i R 1076 / 1-9 Kasım 1665).

³⁶ Buna bir örnek için bkz. BOA, Maraş Ahkâm Defteri, Nu. 1, s. 56'dan aktaran Söylemez, *a.g.m.*, s. 73.

³⁷ Hacılar Kürdü cemaatinde bir kız isteme ve vermeme yüzünden çıkan olaylar silsilesi için bkz. BOA, M.d., 84: 35/65 (18 Z 1038 / 8 Ağustos 1629)

³⁸ BOA, Ş.d., 14: 47/218 (Evahir-i L 1101 / 31 Ocak- 9 Şubat 1690).

³⁹ Koyunoğlu Ali'yi Malatya mütesellimine teslim edenlerin akıbetleri için bkz. BOA, M.d., 100: 134/515 (evâhir-i 1102 / 01-10 1691)

çıkarmak amacıyla halka çeşitli angaryalar yükleyerek eziyet ederdi. Ayrıca soydaşlarını, devlet görevlilerine gammazlayıp, onların mağduriyetine sebebiyet verirdi⁴⁰.

II.Eşkıyanın Yerleşik Halka Yönelik Hareketleri

Konargöçer aşiretlerin yerleşik halkın ekinlerini yaymak suretiyle zarar verdikleri ve bu yüzden birçok kavganın yaşandığı belgelere yansımıştır. Hayvancılıkla uğraşan konargöçerler ile ziraat yapan köylüler arasındaki çatışmalar Osmanlı'da olduğu gibi diğer ülkelerde de mevcuttu. Bu, konargöçerliğin doğurduğu doğal bir sonuçtur. Ancak, gasp, yağmalama, hırsızlık, adam öldürme gibi kanunsuz hareketler aşiretler içerisinde bulunan bir kısım şahıslar tarafından yapılıyordu. Bunlar, mensubu oldukları aşiretin kalabalık oluşuna güvenerek yolculara, ticaret kervanlarına ve diğer aşiretlere saldırdıkları gibi, köy ve kasabalardaki hatta şehirlerdeki⁴¹ yerleşik halkın evlerini basarak mal ve eşyalarını yağmalamaktan geri durmazlardı. Hatta aşiretlere mensup bu hırsız ve haydutlar, zaman zaman buldukları sancağın sınırları dışına da çıkarak başka yerleşim birimlerinden yağmaladıkları hayvan, eşya ve paralarla tekrar kendi aşiretleri arasına dönmekteydiler⁴².

Kars-ı Maraş (**Kadirli**)'ta sakin olan Kerimoğlu Halil Bey'in burada kazandığı gücü çekemeyen bu bölgedeki kişilerin teşviki ile Sakallu Ceridi'ne mensup bazı kişiler, çevreden de kendilerine katılan 300'den fazla süvari ile birleşerek geceleyin karanlıkta Ceyhan Nehri'ni geçip seher vaktinde Halil Bey'in konağını bastılar. Bu baskın sırasında konakta bulunan bazı malları gasp eden bu kişiler, konakta misafir olarak bulunan bir kişiyi ve konağın sakinlerinden 9 kadını yaraladıktan sonra bazı mallarla birlikte Halil Bey'i yanlarına alarak geri gittiler. Halil Beyi bir süre yanlarında alıkoyan bu kişiler, daha sonra cerime adıyla aldıkları 2 at ve 200 kuruş karşılığında Halil Bey'i serbest bıraktılar⁴³.

Maraş çevresinde yaşayan Kılıçlı aşireti⁴⁴ eşkıyası, öteden beri yol kesme, adam öldürme ve yağmalama gibi kanunsuz hareketlerde buldukları için 1714 yılında üzerlerine asker gönderilerek erkekleri kılıçtan geçirilip kadın ve çocukları ise Kıbrıs'a sürgün ve orada iskân edildiler. Ancak, 1733 yılına gelindiğinde bunların çocukları büyümüş, Kıbrıs'tan kaçarak tekrar Maraş bölgesine gelmişler, burada her geçen gün artarak eskiden olduğu gibi yine "mel'ane ve şekavete" başlamışlardır. Bunlar, yaz aylarında Elbistan'da, kışları ise Kilis, Uluca ve Amik Ovası taraflarında yaylak-kışlak hayatı yaşarlardı. Kılıçlı eşkıyasının bulunduğu yerlerde bu defa Bektaşlı ve Koyunoğlu eşkıyasıyla da birleşerek halka tekrar zulmetmeleri üzerine, Divan, 1733 yılı Ekim ayı ortalarında, bunların erkeklerinin öldürülmesini, mal ve mülklerinin üzerlerine gönderilen askerlere ödül olarak verilmesini, kadın ve çocuklarının da Rakka'ya sürülmesini emretti⁴⁵. Ancak, 1734 yılı başlarında hâlâ bu meselenin halledilemediği

⁴⁰ BOA, C. DH. 7460; Başka örnekler için bkz. Söylemez, *a.g.m.*, s. 281-285.

⁴¹ Ayntab'taki eşkıyalık hareketleri o kadar yaygındır ki eşkıyanın şehrin içlerine kadar girip evleri basmaya, zina ve hırsızlık yapmaya dahi çekinmediği görülmektedir. Ayntab'da şehir merkezinde meydana gelen bazı eşkıyalıklar için bkz. Burcu Gelir, *1680-1700 Tarihleri Arasında Ayntab (Gaziantep) Şehrinde Asayiş Problemleri ve İslam-Osmanlı Ceza Hukuku Uygulamaları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006, s. 154-168.

⁴² Söylemez, *a.g.m.*, s. 71; Maraş kazasında bulunan Bozok ve Tacirli Aşireti'nin Haliloğlu Obası'ndan birtakım eşkıya, Sivas sancağının Gürün kazasına tabi Karahisar köyü sakinlerinden Mehmed Emin ve Süleyman adlı kişilerle gayrimüslim ahaliden Kalos, Simon ve Hamar'ın evlerini basıp üç beygir, on altı öküz, on sekiz merkep, beş çift harar ve sair eşyalarını gasp ederek dönmüşlerdi. BOA, Maraş Ahkâm Defteri, Nu. 5, s. 158, hk. 1.'den aktaran Söylemez, *a.g.m.*, s. 73.

⁴³ BOA, M.d., 112: 116/374'ten aktaran Özcan Tatar, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkıyalık Olayları ve Aşiret İskanı (1691-1750)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Elazığ, 2005, s. 180.

⁴⁴ Bu aşiret ve eşkıyalıkları ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Tatar, *a.g.t.*, s. 156-163.

⁴⁵ BOA, M.d., Nu. 139, s. 347'den aktaran Söylemez, *a.g.m.*, s. 79.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

görülmektedir. Kılıçlı ve Bektaşlı eşkıyası bu defa Kilis'e tabi Okçu İzzeddinli aşireti⁴⁶ ile Pazarcık ve Keferdiz'de sakin Avşar Aşireti eşkıyasıyla birleşerek Ayntab havalisine gelip, yol kesme ve yağmalama hareketlerine başladılar. Söz konusu eşkıya Ayntab'ın köylerini de basarak hayvanlarını gasp edip bazı kişileri de öldürdüler⁴⁷.

Rişvan cemaatinden bir grup⁴⁸ kendilerine tabi 2000 kadar süvari ve piyade eşkıya ile Kâhta kazâsının köylerini basıp 30 kişiyi yaralarken 19 erkeği ve 3 kadını öldürmek suretiyle adeta bir katliama girişmişlerdi⁴⁹. Süleymanlı cemaatinden bazı eşkıyalar, Malatya'nın Ergüd karyesi üzerine savaş aletleri ile gelip üç gün üç gece karyeyi kuşatırlar. Tarlalarını basıp arpa, buğday ve otlarını zorla alırlar. Köylülerden Sarı Mahmud'u ok ile vurup, İsmail Fakih adlı şahsı da kılıç ile yaraladılar. İsmail daha sonra o yaradan vefat etmiştir. Bunun üzerine araştırılıp cezalarının verilmesi için Rum Beylerbeyi ve Malatya Kadısına *emr-i şerif* gönderildi⁵⁰. Yine Malatya kazâsının Çobaş nâhiyesinde sakin İzoli aşiretinin de, yolları basıp reâyânın hayvan ve mallarını gasp, hatta bazı kişileri katletmeleri üzerine, buradan kaldırılarak Rakka'da münasip bir mahalle iskân edilmeleri emir olundu⁵¹.

Birden fazla aşiret eşkıyasının zaman zaman ittifak ederek yerleşik halka çok daha ciddi zararlar verdikleri görülmektedir. Selmanlı, Havanşir oymakları ile Şehlyü, Kürd Cehulu?, Karakoyunlu, Kara Alilü, Salarlu, Karaca Bekdik, Kürekir, Kaşıkçı, Dönlü cemâatlerinden bazı eşkıyalar, tabileri ile birlikte 1654 yılında Danişmendlü cemaatinden bazılarının evlerine saldırarak beş adamlarını öldürdükten başka 120 deve, 30 at, 5 sürü, 2500 koyunları ile daha başka mal, erzak ve değerli eşyalarını gasp ettiler. Bunlar ayrıca Göçerli cemaatinden Veli sipahinin 1000 koyun, bir at ve daha pek çok ev eşyasını talan ve yağma ederek evini ateşe vererek yaktılar⁵².

Osmanlı Devleti'nin kutsal ittifak ile sınırlarda mücadele ettiği 17. yüzyıl sonlarında bölgede aşiretlerden oluşan eşkıya ittifakının yıkıcı faaliyetleri iyice artmıştı. Malatya'da sakin ulema, suleha, eimme, hatib, eşraf, ayan, reâyaya fukaraları, nâhiyeler halkı ile kethüdarları birlikte

⁴⁶ Okçu İzzeddinli Aşiretinin, İfraz-ı Zülkadriye Hassı'na saldırarak yaptıkları şekavetler için bkz. BOA, C. DH. 32/1558 (evâil-i C 1124 / 28 Haziran- 8 Temmuz 1615).

⁴⁷ Durumun Divan'a bildirilmesi üzerine, bunların ortadan kaldırılması için Malatya valisi Rişvanzade Mehmed Paşa'ya hüküm gönderilmiş ve bu konuda kendisine yardımcı olmaları için Maraş mütesellimi ile Ayntab ve Elbistan voyvodalarına da ayrıca emirler gönderilmiştir. BOA, M.d., Nu. 139, s. 406'dan aktaran Söylemez, *a.g.m.*, s. 79; BOA, C. DH. 257/12823 (29 M 1124 / 8 Mart 1712)

⁴⁸ Bu eşkıya, Tiryakioğlu Sefer, Kara Baba, Kara Ali, Kara İsmail, Kasımoğlu Hasan, Kartal, Mir Mehmed, Mehmed Han, Paşa, Gönüllü Hüseyin ve Ömer Bölükbaşı adlı kimselerdi.

⁴⁹ BOA, M.d., 114: 197. Bu eşkıyadan bazıları ve Hısn-ı Mansur'da sakin Rişvan cemaatinden diğer bir kısım eşkıya, Hısn-ı Mansur Voyvodası tarafından kazâya tayin edilen Ömer'i de soymuşlardı. *Aynı yer*.

⁵⁰ BOA, M.d., 73: 95/218 (1003/ 1594–1595).

⁵¹ Adı geçen cemaatin iskândan kaçmalarının önlenmesi için, Maraş Beylerbeyi ve Malatya Kadısına, çevrelerine muhafızlar yerleştirilerek Rakka hududuna kadar götürülmesi ve burada Rakka Valisi Vezir Ali Paşa'ya teslim edilmesi ferman olunmuştur. Ayrıca vergileri de Rakka mukataasına zam ve ilhak olunmuştur. BOA, MM.d. 8458: 268 (1719); Bu cemaate tabi bir grup eşkıya, civardaki tımar ve malikâne karyelerinden kırktan fazlasını basıp reâyasını perişan, mallarını gasp ederek arazilerini ellerinden almışlardır. Diyarbakır tarafındaki yolları tutup yolcuları soyarken, Fırat üzerinde seyreden iki gemiyi batırdıktan başka etraftaki reâyânın hayvanlarını sürüp, evlerini ateşe verdiklerini görmekteyiz. Bkz. BOA, M.d., 147: 348

⁵² Eşkîyalar, konargöçer olduğundan yakalanmaları için Haleb, Kars-ı Maraş, Maraş, Konya kadılarına, kethüdayerlerine ve boy emirlerine fermanlar gönderildi. BOA, Ş.d., 2: 249/961; Ayla Akgün, *63/2 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H.1063-1064/M. 1653-1654) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2009, s. 183-185; Konargöçer Türkmen Bozkoyunlu taifesinden Mazur Bey, Dadalı, Seyfi Han Bey, Kayaş, Acerlü, Kara Şeyhlü Oymaklarına bağlı 70-80 eşkıya da, Hısn-ı Mansur kazâsındaki halka her türlü zulmü ve taaddiyi yapmışlardı. BOA, Ş.d., 8: 248/1199 (evâsıt-ı Za 1083 / 27 Şubat – 8 Mart 1673).

Turkish Studies

kadı mahkemesine gelerek 1689 yılında adeta farklı aşiretlerden oluşturulmuş bir eşkıya konfederasyonunun zulüm ve taaddilerinden dert yanyorlardı⁵³. Kadıya anlattıklarına göre: Bu eşkıya, yolları keserek insanları öldürüp, mal ve erzaklarını yağmalıyor. Köy evlerini yakıp yıkarak kızları çekip götürüyordu. Küçük büyük tüm hayvanlarını sürüp götürürken bazı reâyadan üçer dörder yüz kuruşlarını zulmen alıyorlardı. Halkın çoğu perişan olarak dağılmış, içeriden dışarıya geçiş de mümkün olmuyordu. İnsanlar bağ ve bahçelerine gidemiyorlardı. Gidenler de soyulmuş ve gasp edilmiş olarak evine dönüyordu⁵⁴. Bu sıralarda Kara Eşmelü ve Bozkoyunlu cemaatleri ile diğer eşkıya taifesinin yaptıkları eşkıyalıklar, daha da yıkıcı olmuş adeta katliam boyutuna varmıştı. Elbistan'a gelen bu eşkıya, halkın mallarını yağmaladıktan sonra şehri tam 40 gün kuşattılar. 500 kadar adamlarını öldürüp 500 kadar kadın ve çocuğu tutup götürdüler⁵⁵. İki yıl sonra (Ağustos 1691 tarihlerinde) yine Bozkoyunlu cemaatinden olan eşkıya, Beğmişli, Arablı, Karaşeyhlü, Döğerli, Kadirli, Seçen, Dimlek, Çepni ve Hamalı kabilelerinden yüzlerce eşkıya ile birleşerek yol kesme, öldürme, yağma ve benzeri fiilleri yapmaya başladılar⁵⁶.

18. yüzyılın başlarından itibaren aşiretlerin eşkıyalıkları iyice artınca bölge halkının huzur ve güveni giderek tehlikeli bir vaziyete girdi. Bu huzursuzlukları çıkaran aşiretlerden biri de Cihanbeyli Ekradı'ndan Koyunoğulları cemaati idi. Bu cemaat, yazın Arapkir sancağındaki Sarı Çiçek yaylasına çıkıp kışın Malatya ovasına inerdi. Buradaki köylerin halklarını perişan ve perakende ederek evlerini zapt edip ailelerini içlerine koyduktan sonra kendileri Harput Ovası, Divriği, Arapkir, Kuruçay, Eğin ve Malatya çevrelerinde yol kesicilik, adam öldürme ve mal yağmalama ile meşgul olurlardı. İçlerinden bazı şakiler, 1702 yılında Arapkir yakınlarında Göyük denilen yerde Erzurum kervanını, Fırat Nehri'nin öte yakasında Kızıl Meşe adlı yerde de Acem hacılarını vurup mal ve eşyalarını yağmaladılar. Bu tür işleri sürekli yapan eşkıyalar, üzerlerine asker gidince de aileleri bir yerde gizlenip, kendileri firar edip eski fesatlarına devam ettiler. Bunun üzerine Devlet, adı geçen cemaatin, Rakka havalisine nakline ve iskânlarına karar verirken kaçmalarına mani olmak için de Diyarbakır Valisi Vezir Ali Paşa'yı görevlendirip ondan tüm kaçış noktalarını tutup kapatması ısrarla istenir⁵⁷.

1700 yılların başlarında Beğdilli Türkmenlerinden bazı eşkıyalar, Haleb ve Aynab etrafında yol kesme, soygun, adam öldürme, kasaba ve köylerdeki evlere baskın yapma gibi

⁵³ Bu eşkıya ittifakında Ekrad taifesinden Cihanbeyli Aşireti'nin Zeytun? Cemaati, Balbanlu tayifesi, Körecekli, Kılıçlı, Remeksli? Aşiretinden Yazıcıoğlu, Atmalı, Rakhaslı?, Zeker Hacılı?, Çelikanlı, yine Türkmen taifesinden Dimlekli? Cemaati, Bozkoyunlu cemaati ve daha başkaları vardı.

⁵⁴ Bu şikâyetlerin kadı mektubu ile bildirildiği Divan'dan eşkıya taifesinin tedip edilerek haklarından gelinmesi için Maraş Beylerbeyi Mehmed Paşa'ya, Maraş ve Malatya kadılarına hüküm gönderildi. BOA, M.d., 101: 23/72 (evahir-i C 1102 / 21-30 Mart 1691).

⁵⁵ Refik, *a.g.e.*, s. 79, ves.134 (evahir-i Ş 1100 / 9-19 Haziran 1689).

⁵⁶ Haklarında gelinmek için Rakka Beylerbeyi Hüseyin, Maraş Beylerbeyi Mehmed eyâletleri askerleriyle ve Haleb mütesellimi tayin olundular. Behisni, Göynük ve Hısn-ı Mansur kadınlarına, ayanına ve iş erlerine de Kanlıbel denilen dağı tutarak eşkıyadan bir ferdi Malatya ovasına ve Elbistan sahrasına geçirtmeyip mani olmaları istenmiştir. BOA, M.d., 100: 104/403 (evâhir-i Za 1102 / 16-25 Ağustos 1691).

⁵⁷ Ayrıca, Kuruçay kazâsında sakin Şehsuvar oğlu Osman, Arapkir Sancağına mutasarrıf olan İshak, Malatya Sancağı haslarına mutasarrıf olan Rişvanoğlu Mehmed, Sivas ilbeğlüsü Cemaati, Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa, Malatya canbinde sakin Balabanlı Ekradı ve Bezikioğlu Mehmed ile cemaati bu iş için görevlendirilir. BOA, A.E. SMST.II. 2/149 (14 L 1112 / 24 Mart 1701); Cihanbeyli Aşiretine tabi Koyunoğlu eşkıyasının Malatya'ya tabi Erguvan nâhiyesinde ettiği zulüm ve taaddi için bkz. BOA, M.d., 116: 41 (Nisan 1709); Rakka'ya iskân edilip oradan firar eden bir kısım Cihanbeyli aşireti eşkıyası, Haziran 1743 tarihinde Malatya sancağına tabi Şure-ili nâhiyesinin karyelerinde taaddi edip, 18 kişiyi öldürerek kadın ve kızlarını kaçırlar. BOA, M.d., 150: 49; Rakka iskânından firar ederek Şure-ili kazâsında gasp, öldürme ve yangın çıkarma gibi taaddiyatta bulunan Cihanbeyli Aşiretinden Umranlı Kürdünün eşkıyalıkları ile ilgili bkz. BOA, C. ZB. 81/4015 (29 Ş 1162 / 14 Ağustos 1749).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

şekavetlerde bulunuyorlardı⁵⁸. Türkmen taifesine mensup İlbeğlü aşireti, Avşar cemaati oymağı ve bu oymaktan Bab-ı Altun, Çeçelü, Dokuz, Silsipür ve sairleri iskân edildikleri yerlerden kaçarak Maraş yakınlarındaki Pazarcık Ovası çevresine gelip yerleşerek yolculara, köy ve kasaba halkına zulüm ve taaddide bulununca emniyet hislerini kaybeden ahali dağılmağa başladı⁵⁹.

11 Ocak 1691 tarihinde alınan bir kararla İfraz-ı Zülkadriye cemaatleri, Ayas, Berendi ve Kınık'ta boşalmış, harap olmuş mahallerde, korkulu ve tehlikeli olan yerlerin ve yolcuların emniyetini sağlamak için iskâna memur edildiler. İskân için yapılan çalışmalara, bu cemaatlerin bir kısmı ilk dönemlerde karşı çıkarak etkin bir mücadeleye girdiler. Askerî faaliyetler sonucunda önemli bir kısmı bu bölgeye getirilerek iskân edilen bu cemaatlerin mensupları, kendilerinin bu bölgeye iskân edilmeleriyle sağlanmak istenen bölgenin güvenliğini bozan en önemli unsurlardan biri olarak ortaya çıktılar. İskân edildikleri 1691 yılından birkaç yıl sonra, Rakka'dan gelen iskân firarilerin onların aralarına girmesi sonrasında, İfraz-ı Zülkadriye Cemaatleri'ne mensup olan kişiler, kısa bir süre sonra bu firariler ile birleşerek çevrelerindeki bölgelerde eşkıyalık yapmaya ve huzursuzluklara neden olmaya başladılar. İlk dönemlerde bütün cemaatlerin katıldıkları eşkıyalık olayları ve itaatsizlikler, daha sonraki dönemlerde birkaç cemaate münhasır hale gelmiştir. Özellikle Kara Hüseyinli Ceridi ve buna tabi olan Karalar Ceridi ve Sakallu Ceridi Cemaatleri'nin itaatleri hiçbir zaman tam olarak sağlanamamıştır. İtaat altına alınamayan bu cemaatlerin arasına Tacirli Cemaati'ni de katabiliriz⁶⁰. İfraz-ı Zülkadriye mukataası, 17. Yüzyıl boyunca çoğunlukla Valide Sultan Hassına dâhildi⁶¹. Ümmü Sultan hassına bağlı Tacirli cemaatinden 200 kişilik eşkıya grubu, 'Rakka'da iskânı ferman olunan eşkıya ile birleştiler⁶². Memur oldukları mahalde sakin olup, ziraat ve hırsatle uğraşmayan bu eşkıya, iskân ve ziraat eyleyen has reâyasını da kendi halinde bırakmıyorlardı. Halkın yük hayvanlarını, koyun ve keçilerini çalıp; bazılarının evlerine ve yolcuların yollarına inip mal ve erzaklarına zarar vererek bir kısmını öldürüyorlardı. Kendilerini mahkemeye çağırılardan altı kişiyi de öldürmüşlerdi. Suçları üzerlerine sabit olunca kendileri Adana Kalesinde kal'abendlikle cezalandırıldılar⁶³. Yine İfraz-ı Zülkadriye'ye tabi olan Tacirli Cemaati, Doğanlı Ekradı ve Alcı Türkmeni'nden bazı eşkıyayı da yanlarına aldıktan sonra şerlerini giderek artırdılar. Maraş, Ayntab, Elbistan ve Kilis şehirlerinin merkezinde yaşayanlardan, şehir dışına çıkanları yakalayıp mallarını soydular. Kasaba ve köylerdeki halkın hayvan, mal ve erzaklarını gasp ettiler. Perişan olan halk, perakende olup yerini ve yurdunu terk etmeye başladı⁶⁴.

Bazı aşiretler, kadimi yerlerini terk ederek başka yere gidip yerleşince oradaki düzeni bozdukları gibi vergilerini de vermek istemezlerdi. 4 Ekim 1700 tarihinde Reşi Ekradı (Kürtlerinin)'nin Köprü Aşiretinden Mahmud 300 kadar eşkıya ile Malatya sancağının Taş-ili nâhiyesine gelerek "*elimizde fermanımız vardır.*" diyerek yerleşmek isterler. Kadimi

⁵⁸ Ve eşkıyanın tedibi için Erzurum eyâletine mutasarrıf olup Anadolu'da seferi olan Vezir Ali Paşa'ya havale edildi. BOA, M.d., 99: 85/276 (evâsıt-ı Za 1111 / 29 Nisan-8 Mayıs 1700).

⁵⁹ Bunun üzerine 1703 yılında Rakka Beylerbeyi El-Hac Mehmed Paşa serdar olarak görevlendirildi. BOA, MM.d., 8458: 181'den aktaran Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 82.

⁶⁰ Bu cemaatlerin başka eşkıyalıkları ve bunlara karşı yürütülen tedbir faaliyetleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. Tatar, *a.g.t.*, s. 169-236.

⁶¹ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Tatar, *a.g.t.*, s. 97-139.

⁶² Belgenin ifadesi ile "*yekdil ve yekcihet*" oldular.

⁶³ Gönderilen hükümde: eğer bununla taaddileri def olunmazsa Rakka'ya iskân edileceği vurgulanıyordu. BOA, M.d., 111: 401/1377 (evâil-i Ra 1112 / 16-25 Ağustos 1700).

⁶⁴ Bu cemaatlerin yaptıkları eşkıyalığın sona erdirilerek gereken cezalarının verilmesi için Rakka Beylerbeyi görevlendirildi. BOA, M.d., 114: 157.

Turkish Studies

yerlerinden kalkıp gelen bu eşkıya ahaliyi karyelerinden ve evlerinden zorla çıkartarak kendileri otururlar. Herkesi perişan eden eşkıya avâriz, *nüzul* gibi vergilerini de vermek istemezler. Yerli ahalinin şikâyetleri sonucunda, ellerindeki fermanın sahte olduğu anlaşılan bu cemaatin eski yerlerine gönderilmesi emredildi⁶⁵.

Zaman zaman yerli ahalden de aşiretlere baskın, yağma ve taaddi olmaktadır. Maraş sakinlerinden adı başka olaylara da karışan Zülkadiroğlu, 1689 yılında iskânı ferman olunup aileleriyle kendi hallerinde, iskân olunacak yere gitmekte olan Türkmen taifesinin Aba? Cemaatinden bazılarının evlerine saldırıp yüzlerce hayvanlarını alıp pek çok eşyasını da yağmaladı⁶⁶.

Bu dönemde sadece Ekrad ve Türkmen değil aynı zamanda Arap aşiretlerinden bazılarının da bölgede özellikle Ayntab ve çevresinde eşkıyalık yaptıkları belgelerde görülmektedir. 1605 sıralarında Ayntab'da faaliyette bulunan Arap eşkıyası, Celâlilerle beraber hareket ederek huzursuzluğa sebep olunca kendilerine karşı üç bin ve üç binden aşağı tımara mutasarrıf olan otuz sipahi, muhafaza için alıkonulmuş. Fakat bu sıralarda seferler için fazla askere ihtiyaç olduğundan dolayı daha sonra sefere çağrıldıklarını kullandığımız arşiv kaynaklarından görmekteyiz⁶⁷.

III. Eşkıyanın, Devlet Görevlilerine Yönelik Hareketleri

İncelediğimiz belgelerden zulme bulaşan devlet görevlileri olduğu gibi zaman zaman eşkıyanın tasallut ve saldırılarına maruz kalan görevlilerinin de varlığı anlaşılmaktadır. Örnekleri az da olsa bazı gözü dönmüş eşkıya diye tarif edilebilecek kimseler, ara sıra *ehl-i örf* taifesine saldırmaya cesaret ederek evlerini basıp mallarını yağmalamışlardır. Daha çok mazul devlet görevlerini hedef alan bu eşkıyalar taifesi, birkaç örnekte olduğu gibi bilfiil görevde olanları da kendilerine hedef olarak seçerlerdi. Bektaşlı cemaatinden Kürd Nebi adındaki şaki, Kaba Ağaç yakınlarında eski Kudüs Sancak Beyi Arslan Paşa'yı vurup, yüz keselik ticaret malını yağmaladı. İlbeğlü cemaatinden İblikoğlu İsmail ve Ham oğlan adlı şakiler ise, Maraş'ta Bayezidoğlunun kapısı önünde yükleri ile yatan Bazırganı basarak adamlarını öldürüp, mallarını gasp ettiler. İblikoğlu ve eşkıyasının, hala Karaman Valisi olan Hasan Paşa'nın dahi Maraş'ta iken 200 kadar adamını basıp öldürdükleri incelenen arşiv kayıtlarında belirtilmiştir⁶⁸. Reâyayı koruyup kollayarak onlara iyi davrandığından herkesin kendinden razı olduğu gibi eşkıya defî konusundaki hizmetleri bizzat Padişah tarafından takdir edilen⁶⁹ Ayntab Sancağı Beyi Hüseyin, Ayntab'da mumhânedede toplanıp şiddet ve şekavet konusunda birbirini iğfal eden eşkıyayı da temizlemek isteyince şakiler, bu sefer onun evi üzerine yürüdüler. 'Ayntab'taki yasakçıyı da ayartan eşkıya, on beş yirmi adamı öldürdüler⁷⁰. Kilis Hassına tabi Okçu İzzeddinli Aşireti⁷¹ Ayntab'da uzun süre yaptıkları eşkıyalıklar ile ihtilale sebep oldular. Hakkındaki şikâyetler üzerine tedibine görevlendirilen Kilis Voyvodası Ahmed'in evini 700-800 eşkıya ile basıp

⁶⁵ BOA, MM.d., 3134: 161 (20 R 1112 / 4 Ekim 1700). Avâriz ile ilgili şikâyetleri değerlendiren bir çalışma için, bkz. Süleyman Demirci, "Complaints About *Avâriz* Assessment And Payment in The *Avâriz*-Tax System: An Aspect of The Relationship Between Centre And Periphery. A Case Study of Kayseri 1618-1700", *Journal of the Economic and Social History of the Orient JESHO* 46.4.(2003):437-474.

⁶⁶ BOA, Ş.d., 28: 146/579 (evâil-i B 1109 / 13-22 Ocak 1698).

⁶⁷ BOA, M.d., 75: 204/415; Arap aşiretleri eşkıyasının başka eşkıyalık olayları için bkz. BOA, Ş.d., 4: 33/124; BOA, Ş.d., 23: 168/770.

⁶⁸ BOA, C. ZB. 71/3545 (29 S 1119 / 1 Haziran 1707).

⁶⁹ BOA, M.d., 78: 208/542 (14 Ca 1018 / 5 Ağustos 1609).

⁷⁰ BOA, M.d., 78: 163/418 (1018/1609-1610); BOA, M.d., 78: 255/618.

⁷¹ Okcu İzzeddinli Cemaati ile ilgili olarak şu esere bkz. Mustafa Öztürk; *16. Yüzyılda Kilis Urfa Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar*, Elazığ, 2004.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

Voyvodayı öldürdüler. Voyvodanın eşyasını yağmaladıktan sonra, Kilis Serdari, babası ve kardeşinin evlerini de yağmalayarak büyük bir fitneye sebep oldular⁷².

Bu örneklerde görüldüğü gibi eşkıya ile mücadele için görevlendirilen Sancak beyi düzeyindeki insanların bile can ve mal güvenliklerine eşkıyanın ciddi tehdit ve tehlike oluşturmaması, bu mücadelede olumsuz bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Malatya'da oturan dergâh-ı muallâ çavuşlarından Zeynel çavuş ve Hasan kethüda yanlarına 29 tanesi sipahi, tamamı 700-800 atlı ve piyade eşkıya toplayıp “*celâli eşkıyası tarzında baş kaldırırlar.*”⁷³ Bunlar Haleb Türkmen Beyi'nin evini basarak adamlarından nicesini öldürüp nicesini de yaraladıktan sonra mal ve erzakını da yağmaladılar. Eşkîyalar bundan başka dergâh-ı muallâ çavuşlarından İbrahim; zaimlerden Musa, Abdülkerim, Hasan ve daha nice Müslümanların evlerini basıp onlardan da bazılarını öldürerek mal ve hayvanlarını yağmalayıp talan ettiler. Hatta Behisni Kadısının gönderdiği sicil kaydına göre: Yeni-İl kazası halkından 19 erkek ve 9 kadını öldürmüşlerdi. Bütün bu zulüm ve taaddilerinin cezası olarak makam, zeâmet ve tımarlarının ellerinden alınıp başkasına verilerek, haklarından gelinmesi sadedinden ferman gönderildi⁷⁴.

Malatya'ya tabi Erzurum? Cemaatinden Şemseddin, kendi cemaatinden ve reâyadan 200 kişilik eşkıyaya başbuğ olarak isyan etti. Önce Haleb Türkmen Beyi olan Ağacan Beyin oğlu Ömer ve Arslan Beyin evlerini basıp yiyecek ve giyecekleri ne varsa hepsini yağmalayıp talan ettiler⁷⁵. Eşkîyanın saldırısına uğrayanların, zengin ve ileri gelenler olsa bile fark eden bir şeyin olmadığını, kim olursa olsun bir anda her şeyini hatta canlarını kaybettiğini bu hadiseler göstermektedir. Meşhur eşkıyadan Gökoğlu Hasan, Maraş'ta divan-i hümayun kâtiplerinden kâtip Bayezid'i *hilaf-ı şer'* kırk dört gün hapsedip siyaset eder. Sonra 3400 kuruş nakdinden başka mal ve erzakını haksız yere alır. Seksen yedi yaşındaki yaşlı babasını da hapsedirerek dört yüz kuruşunu daha alır. Kâtip Bayezid'in babasının bu işkencelerden dolayı öldüğünü belgede verilen bilgilerden öğreniyoruz⁷⁶.

Konargöçer Türkmen taifesinden Acerli, Bozkoyunlu ve Dede cemaatlerinin şakileri, 1686 yılında Sivas kazasında Alaca Han yakınlarındaki Deve Çayırı denilen yerde giden tüccarı basıp mal ve erzaklarını yağmaladılar. Bunları yakalamaya memur edilen Maraş mütesellimi Kalender de Ayntab kazasına tabi Dölük karye yakınlarında eşkıyanın saldırısına uğradı⁷⁷.

⁷² Bu büyük fitne ve karışıklık üzerine, Ayntab Sancak Beyi'nden eşkıyanın ahz ve şiddetle tediplerinden sonra, kalanlarının Rakka'ya iskânları istenir. Ayntab Şer'iyye Sicili, Nu.54, s. 9'dan aktaran Bayrak, *a.g.t.*, s. 112-113; Zülkadriye Beylerbeyi Mustafa Paşa'nın bir hizmetkârı Kayseri'de Tekbirbeli denilen yerde üç eşkıya tarafından öldürülüp giysileri yağmalanmıştı. BOA, M.d., 5'den aktaran Mehmet İnbaşı, XVI. yüzyılın İkinci Yarısında Kayseri ve Civarında Meydana Gelen Olaylar”, *III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (06-07 Nisan 2000)*, Kayseri, 2000, s. 240.

⁷³ Belgenin orijinal ifadesidir.

⁷⁴ BOA, M.d., 67: 188/464 (ğurre-i Za 999 /21 Ağustos 1591) bu hükmün gereği tam olarak yerine getirilmediğinden aynı minval üzere bu konudaki emir tekrar edilmiştir. BOA, M.d., 67: 199/487 (Evâsıt-ı C 1000 / 24 Mart-2 Nisan 1592).

⁷⁵ Ayrıca pek çok Müslümanların emlak ve erzakını da gasp eden eşkıya, bir kişiyi de öldürürler. Ömer ve Arslan Bey şer'i şerife gelip haklarını dava edince, Mahkemeye çağrılan eşkıyalar, itaat etmediler. Bunun üzerine isyan ve tuğyanda olduklarını toprak kadısı sicil edip bu eşkıyanın haklarından gelinmek için emr-i şerif ricasını Divan'a arz etti. Divan da şer'le haklarından gelinmek için emir verdi. Bkz. BOA, M.d., 71: 62/127; Diyarbekir Beylerbeyi Osman Paşa'nın Kapı Kethüdasının Çuhadarı Yusuf'un Koyunoğulları ile Karaçorlu taifesinden bazı eşkıyalar tarafından Malatya'da soyulması ile ilgili bkz. *1714-1720 tarihli Malatya Şer'iyeye Sicili*, Bel. Nu. 93-94'ten aktaran Karagöz, “Malatya ve Çevresinde Eşkîyalık Hareketleri”, s. 201; başka bir örnek için bkz. BOA, M.d., 95: 9/51.

⁷⁶ BOA, M.d., 81: 127/282 (selh Ca 1034 / 9 Mart 1625); başka bir örnek için bkz. BOA, M.d., 95: 9/51.

⁷⁷ BOA, Ş.d.,11: 242 (Evâil-i B 1099 / 2-11 Mayıs 1688).

Turkish Studies

Bazı aşiret eşkıyası kendi görevlerini yapmaya çalışan devlet görevlilerine de saldırarak görevlerini yerine getirmeye mani olurlardı. Ekrad Rîşvan Aşiretinin Rumiyanlı cemaatinden olan Bereket Bölükbaşı, Ekrad reâyasından pek çoğunu başına toplayıp Hısn-ı Mansur (Adıyaman)'da eşkıyalık yapmaktaydı. Bereket, yanına Mahmud Bölükbaşı ve Budak'ı alarak, kırk elli tanesi atlı bendelerine altı yüz adam devşirip her yaz Voyvoda ve Kadılar üzerine hücum eder, *şer'-i şerifin* icrasına ve Rîşvan hassının malının tahsiline mani olurdu. Kendileri vergilerini vermedikleri gibi, diğer reâyayı da bu yönde tahrik ederlerdi⁷⁸.

1721 yılında Hısn-ı Mansur kazâsı çevresinde sakin Bereketoğlu cemaati'nden Yusuf ve kardeşleri, başlarına topladıkları 2000 kadar eşkıya ile has reâyası olan Hısn-ı Mansur halkına, evlerini basıp eşyalarını yağmalamak suretiyle, çeşitli baskı ve zulümlerde bulunuyorlardı. Söz konusu hassı tasarruf etmekte olan Kethüda Hüseyin'in' de eşkıyanın bu tür hareketlerine göz yumması bunları cesaretlendirmiş, bu yüzden eşkıyanın halk üzerindeki baskısı her geçen gün artmıştır. Bunun üzerine Divan, söz konusu eşkıyayı bertaraf etmek ve Hüseyin'in' elinden hassı alıp buradan uzaklaştırmak üzere Dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından Mehmed'i mübaşir olarak görevlendirdi. Ancak, mübaşir Mehmed, Hısn-ı Mansur'a vardığında söz konusu eşkıya, fakir fukaradan zorla almış olduğu 3000 kuruşu kendisine rüşvet olarak verdi. Bunun üzerine Mübaşir Mehmed de eşkıyayı himaye eden Kethüda Hüseyin'i' söz konusu hastan uzaklaştırmak yerine, onunla birlik oldu. Kethüda Hüseyin'in' tasarruf ettiği hassın elinden alındığına dair Divan'dan gönderilen hükmü de gizleyerek İstanbul'a döndü. İstanbul'dan gönderilen mübaşirin bu haksız uygulaması sonucunda daha da cesaretlenen eşkıya, kendilerini şikâyet edenlerden bir kısmını öldürüp bir kısmını da yaraladılar⁷⁹. Bu örnekten de görüldüğü gibi eşkıya ile mücadelede merkezi hükümetin kararlılığına rağmen bu iş için görevlendirdiği kişilerin görevlerini suiistimal etmek suretiyle eşkıyadan rüşvet almaları bu yönde yürütülen mücadelenin zorluk derecesini teyit etmektedir.

Haseki Sultan haslarından Danişmendlü Türkmen hasları eklentilerinden Kara Halillü Voyvodası Ömer, bu cemaatin 1668 senesi vergilerinin tahsili için Hasan'ı görevlendirir. Adı geçen cemaat kendilerinden istenen vergileri vermedikleri gibi, aynı cemaatten Ali kethüda, Ebubekir, Hüseyin, Muslu, Ekşi Veli ve diğer hevalarına tabi 150 adam Hasan'a hücum edip onun adamalarından iki kişiyi yaraladılar. Bu kişiler daha sonra almış oldukları yaralardan dolayı vefat ettiler⁸⁰.

Devlet, zaman zaman, önce eşkıya olup isyanından vazgeçirilmesi amacıyla sonradan kerhen bir yere tayin ettiği fakat kendisinden kurtulmak istediği idarecilere karşı kendisine sadık başka bir adamını kullanarak onu ortadan kaldırmak siyasetine başvururdu. Bunlardan birisi, Konya ve çevresinde isyan edip çok zalim bir kimse olan Rum Mehmed'dir. O, Sultan IV. Murad'ı tahttan indirmek isteyenler ile fikir ayrılığına düşmüş ve padişahın tahttan indirilmesine rıza göstermedi. Rum Mehmed, ayrıca Konya bölgesinde eşkıyalık yapan Dereli Halil'in yaptıklarını devlet yöneticilerine mektupla bildirerek onun izalesinde önemli bir rol aldı. Bu davranışı karşılığında kendisine Maraş eyâleti verildi. Maraş'a gitmek üzere yola çıkınca, Ayntab'da bulunan ve devlete daha önceki doğu seferlerinde çok hizmetleri geçmiş olan Behisnili Ali Bey'e el altından haber gönderilip Rum Mehmed'in ve yanındaki adamlarının yok edilmeleri emredilmişti. Rum Mehmed Ayntab'a gelince, Ali Bey bir bahâne ile ona karşı saldırıya geçer ve Ayntab'ı kuşatır. Yapılan savaşta iki tarafın da çok kaybı olur ama Rum

⁷⁸ Daha sonra yakalanması için Maraş Paşası ve Hısn-ı Mansur kadısına hüküm yazılmıştır. BOA, Ş.d., 6: 46/199 (Evâil-i Z 1077 / 25 Mayıs-2 Haziran 1677); Behisni kazâsında ayanlık iddiasıyla vilayet işlerine karışıp ahaliyi karıştırıp tahrik eden Rîşvanoğlu Abdurrahman, kazâya gelen mütesellime de görevini yaptırılmamıştır. Erkan, *a.g.t.*, s. 65.

⁷⁹ BOA, BOA, M.d., 130: 417'den aktaran Söylemez, *a.g.m.*, s. 82.

⁸⁰ BOA, Ş.d., 6: 175/837 (evâil-i L 1078 / 15-25 Mart 1668).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

Mehmed zor bir vaziyette iç kaleye sığınır. Ali Bey, Ayntab halkına Rum Mehmed'in katli için elinde fermanı olduğunu bildirince, halk ondan yana tavır alır. Kuşatma uzayınca Rum Mehmed çaresiz teslim olur ve Ali Bey hepsinin kellesini vurarak İstanbul'a gönderir. Bu hizmeti karşılığında, Rum Mehmed'e verilmiş olan Maraş eyâleti kendisine verilir⁸¹.

Eşkîyalığın, yollarda, köy ve kasabalarda hatta şehirlerde yaygınlaştığı 1600'lü yılların sonlarında eşkıyanın, sefere giden veya dönen Devletin askerlerine saldırıp onlarla çarpıştığını görmekteyiz. Malatya'daki Yeniçeriler 1690 yılında seferden dönerken Toylar Çayı denilen yere geldiklerinde Kürecekli, Balbanlu, Kılıçlı eşkıyalarından piyade ve süvari 55 kadar *kat'ü't-tarik* eşkıyasının saldırısına uğradılar. Aralarında 24 saat süren çarpışmada iki asker öldürülürken biri yaralandı. Bazı askerlerin nakitleri, atları ve diğer eşyası gasp edildikten başka sulh bahânesi ile yüz seksen kuruşları da alındı⁸².

Bu çalışmada incelenen ve Maraş'ta meydana gelen en ilginç eşkıyalık olayı, Zülkadiroğlu Süleyman Bey'in, valilik konağını yağmalaması hadisesidir. Maraş beylerbeyi Rişvanzade Süleyman Bey, Maraş'a mütesellim olarak Bayezidzade Numan Bey'i atamıştı. Rişvanzade Süleyman Bey, 1764 yılında Behisni'ye gitmiş ve orada vefat etmişti. Süleyman Bey'in vefat haberinin Maraş'ta duyulmasından sonra, o sırada Numan Bey'in de Maraş dışında olmasından istifade eden Zülkadiroğlu Süleyman Bey, akrabası Ömer Bey ve başına topladığı adamlarıyla birlik olup Maraş beylerbeyinin sarayını basarak, hem Numan Bey'e hem de müteveffa Rişvanzade Süleyman Bey'e ait mal, eşya ve parayı yağmaladı⁸³. Devlet otoritesinin halk üzerindeki etkisinin ne derece zayıfladığını göstermesi bakımından yukarıdaki eşkıyalık örneği önem taşımaktadır. Zira saldırıya uğrayan makam, devletin valisinin ikametgâhı-sarayı idi.

IV. Eşkîyanın, Ticaret Kervanlarına ve Yolculara Yönelik Hareketleri

Eşkîyalık olaylarının en çok görüldüğü yerler, yollar özellikle ticaret kervanlarının geçtiği ana yollardır. Eşkîyalardan en çok zarar gören grupların başında kervan⁸⁴ ve yolcular gelmekteydi. Çünkü eşkıyanın maddi ihtiyaçlarını sağladığı kaynakların başında gelen bu iki grup, aynı zamanda emniyet açısından da eşkıya saldırılarına daha kolay maruz olabilmekteydiler. Yerleşik olan halk belki birlikte, eşkıyaya karşı koyabilirken; kervan ve yolcular kalabalık eşkıya gruplarına fazla bir şey yapamamaktaydı. İncelediğimiz eşkıyalık

⁸¹ Efkan Uzun, *XVII. Yüzyıl Anadolu İsyanlarının Şehirlere Yayılması; Sosyal ve Ekonomik Hayata Etkisi (1630-1655)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2008, s. 97. Ayrıca bakınız aynı müellif, "Osmanlı Ülkesinde Görülen İsyân Ve Eşkîyalık Olayları Karşısında Alınan Bazı Tedbirler Hakkında Bir Değerlendirme", *TÜBAR*, S. XXV-/2009-Bahar, s. 185-214; aynı müellif, "Osmanlı Örneklemleri Üzerinden Sosyal Eşkîyalığa Bir Bakış", *TSA/Yıl:10, S:3*, Aralık 2006, s. 31-45.

⁸² BOA, C. AS. 447/18637 (29 Ra 1102 / 31 Aralık 1690). 17-27 Mayıs 1664 tarihinde Anadolu, Karaman, Sivas, Adana ve Maraş Beylerbeyilerine, adı geçen eyâletlerdeki sancakbeylerine, kadırlara, mütesellimlere, kethüdayerlerine, Yeniçeri serdarlarına vesaire iş erlerine, hırsız ve haramzadelerin sefere giden askerlere saldırması ile ilgili yazılan hüküm için bkz. BOA, M.d., 94: 34/168; Veziriazam Damat İbrahim Paşa'nın tatarının Musul'dan dönerken Malatya yakınlarında uğradığı soygun için bkz. BOA, M.d., 131: 78/79 (1723).

⁸³ BOA, Maraş Ahkâm Defteri, Nu. 2, s. 2'den aktaran Söylemez, *a.g.m.*, s. 75; Bir grubun Ayntab'da mahkemeyi basarak naib Hacı Mustafa'yı öldürüp eşyalarını yağmalamaları ile ilgili bir başka ilginç örnek için bkz. Cemil Cahit Güzelbey & Hulusi Yetkin, *Gaziantep Şer'i Sicillerinden Örnekler*, Gaziantep, 1970, s. 8-9; yine Ayntab'da 100 kişilik bir grup, Voyvoda Hacı Mehmed'in sarayını basıp orada bağlı bir kişiyi serbest bıraktıktan başka Voyvodanın eşyalarını da yağmalamıştı. *Aynı eser*, s. 17-18.

⁸⁴ 1718 yılı Nisan ayının başında Erzurum'dan Malatya'ya kervanıyla gelen tüccar, Malatya kazâsına bağlı Çermik köyü yakınında Derviş Değirmeni denilen yerde Koyunoğulları Aşiretinden bazı eşkıyalar tarafından iki defa saldırıya uğramış tüccardan bir kişi öldürülmüş, 4 at ve 100 kuruşluk eşyaları alınmıştı. Bkz. Mehmet Karagöz, "XVIII. Yüzyılın Başlarında Malatya ve Çevresinde Eşkîyalık Hareketleri", *OTAM*, S. 5, Ankara, 1994, s. 20.

olaylarının tamamında yolculara zarar verildiği, onların mal ve erzaklarının yağmalandığı, hatta kendilerinin öldürüldüğü kayıtlara geçmiştir.

Kuzey Suriye'yi Orta ve Kuzey Anadolu'ya bağlayan ticaret yolu Maraş eyâletinden geçiyordu. Bu yüzden bu bölgede seyreden kervanlar, eşkıya saldırılarına maruz kalmışlardır. Maraş'a yakın Pazarcık Ovası'nda bulunan Kılıçlı 'taifesine mensup bir kısım atlı eşkıya, Haleb'den başlayıp Ayntab ve Maraş üzerinden Malatya ve Sivas'a bağlanan ticaret yolunu kullanan tüccar ve yolculara gece gündüz demeden saldırıp, eşya ve hayvanlarını yağmalıyorlardı. Bu yüzden söz konusu kervan yolu kapanma noktasına geldiğini Maraş Ahkâm Defterlerindeki kayıtlardan görmekteyiz⁸⁵. Yeni-il reâyasından Bekir Deli diye tanınan, şekavet ve isyan üzere olan cemaatlerden bazıları, 1609 yılında eşkıya ile birlik olup⁸⁶ yaylaklarına gitmediler. Bentah denilen mevkide oturup Haleb, Ayntab ve 'Birecik'ten gelip giden tüccar ve diğer yolcuların canına ve malına saldırıda bulunarak etrafa korku ve dehşet saçıyorlardı⁸⁷. Darendede ve çevresinde her türlü zulüm ve taaddiyi irtikâp eden Türkmen taifesinden Beğmişli, Arablı, Kardeşyhlü, Döğerli, Kadirli, Seçen, Bozkoyunlu, Dimlek, Çepni ve Mamalı kabilelerine mensup eşkıyalar, 1687 yılında Bağdat tarafından gelen kervanı vurdular⁸⁸.

31 Ekim 1629 tarihinden kısa bir süre önce ticaret için Van tarafına gidip dönen Behisnili İsmail'in, Malatya kazâsının Güfer karyesi yakınlarında Kaviri ekradı taifesinden bazı eşkıya tarafından yolu kesildi ve 34 000 koyunu, 500 kâmil kuruşu ve 700 kuruşluk elbiseleri eşkıya tarafından gasp edildi⁸⁹. İsmail'in Ordu-yu hümayuna sunduğu arzuhal ile Serdarın huzurunda görülmesini istediği davasının akıbetini, kaybettiklerini geri alıp almadığını bilmiyoruz ama bu olay, bize eşkıyanın saldırısına uğrayan bir tüccarın nasıl bir çırpıda her şeyini kaybettiğini göstermektedir. Yine Behisni'de yolculara karşı cereyan eden, eşkıyalık fiilinin bütün unsurlarını barındıran bir olay daha: Yanlarına eşkıya ve haramzade toplayan Behisni'de sakin Hevidi ekradı karyelerinden Burunçayır kethüdası Nasır ve Abdülaziz adlı kişiler, yolcuların yollarına inip mal ve erzaklarını yağmaladılar. Yolculardan pek çoğunu öldürdükten başka aynı kazâdaki pek çok evleri açıp mal ve hayvanlarını talan ettiler. Dahası bunlar, Haleb ve Ayntab'a giden tüccarları soyup mallarını aldıktan sonra kendilerini yaraladılar. Köylerde istedikleri kızlara kötülük ettiler. Kızılhisar ve Halo köylerini de basıp öküz ve davarlarını aldılar. Bir gecede üç vakfa baskın yapabilen şakiler, hayvanları dışarı çıkartmayıp şehrin suyunu da kestiklerinden tam bir terör havası oluşturdular⁹⁰.

⁸⁵ BOA, Maraş Ahkâm Defteri, Nu. 2, s. 179, hk. 1'den aktaran Söylemez, *a.g.m.*, s. 73.

⁸⁶ Belgenin ifadesi ile "yekdil ve yekcihet olub".

⁸⁷ Aynı eşkıya, Ayntab ve Birecik arasında bulunan köylerdeki halkın mallarını, üzüm, pekmez ve sayir yiyeceklerini de yağmalayıp talan ettiler. BOA, M.d., 78: 489/1248 (16 Ş 1018 / 14 Kasım 1609); Koyunoğulları, Karaçorlu, Atmalı, Tacirli vesaire aşiretlerin Haleb ve Kudüs ziyaretçileri ile beraber seyreden Erzurum kervanını vurması ile ilgili bkz. BOA, M.d., 131: 97; Koyunoğulları Aşiretinden bazı eşkıyaların Erzurum'dan gelen tüccar kervanını soyması ile ilgili bkz. Karagöz, "Malatya ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri", s. 201; Recepli Avşarı'ndan Göksun tarafına kaçanlar 1743 yılında büyük bir kervan soygunu yapmışlardı. Nevşehir vakfi reâyasından Kurtulu, Heriklü, Karaca Kürd ve Boynuyoğunlu cemaatlerinden deveci, mekkari taifesinden bir grup, Kayseri tüccarından Ali, Seyyid Ömer, Halil adlı kimselerin mal ve eşyalarını Maraş'a götürürken, Avşar eşkıyasından Hacı Mustafa oğlu Mehmed, Meskeloğlu Mahmud vesaire 52 kişi ile yollarına inip, iki adamlarını öldürdüler. Adı geçen eşkıyalar, yine bir süre önce Karaca Kürd mekkarisinin hayvanlarını ve Gürün tüccarının kervanını soydular. Ayrıca bir düğün alayını basıp eşya ve hayvanlarını aldılar. BOA, M.d., 149:137'den aktaran Bayrak, *a.g.t.*, s. 140-141.

⁸⁸ BOA, M.d., 100: 114/432 (29 Ra 1102 / 31 Aralık 1690); Refik, *a.g.e.*, s. 93, ves. 144.

⁸⁹ İsmail bu durumu, Ordu-yu hümayuna arzuhal ile sundu. Davasının serdarın huzurunda görülmesine karar verildi. BOA, M.d., 84: 52/104 (13 Ra 1039 / 31 Ekim 1629); Benzer bir diğer olay için bkz. BOA, M.d., 81: 22/48.

⁹⁰ Bütün bu eşkıyalığı, kurduğu Mahkemede Behisni kazâsı ulema, süleha, ayan-ı vilayet ve sairlerinden dinleyen Maraş Kadısı durumu Divan'a arz etti. Divan, eşkıyaların hakkından gelmeyi Maraş, Haleb, Sivas ve Yeni-il'deki idarecilere havale etti. BOA, M.d., 94: 20/85 (evâil-i Z 1073 / 7-16 Temmuz 1663).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

Bu dönemde özellikle kervan soygunlarına yönelmiş eşkıyalar da vardı. İncelenen belgelerde eski Kudüs Sancağı mutasarrıfı Arslan Paşa'yı Kaba Ağaç yanında vurup 100 keselik bazirgan malını soyan Bektaşlı cemaatinden Kürd Nebi ve Maraş'ta Bayezid oğlunun kapısı önünde yükleri ile yatan Bazirganı basıp adamlarını katl ve mallarını gasp iden İlbeğlü cemaatinden İblikoğlu İsmail'in adları tüccar veya kervan soyucu olarak geçmektedir⁹¹.

Eşkıyalık ve yol kesme olaylarına sadece bölge halkı maruz kalmamaktaydı. Devlet korumaları eşliğinde bölgeden geçen, yabancı bir elçinin de bu tip bir hadiseye maruz kaldığı vaki olmuştu. Hindistan elçisi Niyazi Han, yanlarında Yusuf Ağa adında bir muhafız bulunmasına rağmen Mart 1716 tarihinde İstanbul'dan ülkesine dönerken Malatya'nın İzoli bölgesinde eşkıyaların saldırısına uğramış ve eşyaları gasp edilmiştir. Osmanlı Devleti yetkililerinin aldığı tedbirlere rağmen böyle bir vakanın olmuş olması, bu yıllarda eşkıyalık hareketlerinin ne denli ciddi boyutlara ulaştığının göstergesi olarak kabul edilmelidir⁹².

V.Eşkıyanın Vakıflara ve Devlet Malına Yönelik Hareketleri

Eşkıyalığın önlenmesi için yayınlanan adaletnâmelerde yakınılan konuların başında, vakıflara yapılan müdahaleler ve vakıflara yönelik eşkıyalık faaliyetleri gelmektedir. İşte buna yaşanmış bir örnek, eski Elbistan kadısı Abdullah'ın faaliyetleridir. Zalim ve rüşvetçi bir kimse olan Abdullah, kadı iken Eshabü'l-kehf evkafına ve reâyasına çok haksızlıklar yapmıştı. Vakıf mütevellisi İbrahim'i şiddetli bir şekilde darp edip hapsedtikten sonra ona ait mahsulü kendine almıştı. Ayrıca reâyadan kişi başına yüzer kuruş isteyerek onlara zulüm etmişti⁹³.

Bazen de tam tersi bir durum olarak vakfın reâyası, idarecilere karşı gelerek eşkıyalık yapıyorlardı. Eski Dârü's-saâde Ağası İsmail Ağa vakfının Malatya'daki gelirlerini zapt etmeyi vakfın mütevellisi, deruhte eder. Müteveli bunları reâyadan isteyince Malatyalı Şeyh Abdüsselam, Harputlu oğlu Hacı Hüseyin, Hacı Osman, Ömer ve hevalarına tabi diğer kişilerle birlikte vergi tahsiline engel oldular⁹⁴. Aşiretlerin de zaman zaman vakıf köylerini basarak yağma ve talan hareketlerinde buldukları da belgelerden gözlemlenmektedir. Türkmen taifesinden Şeref Kethüda, Pir Kulu, Bay Hoca ve diğer eşkıyası ile Zamantı kazâsındaki Karatay evkafına bağlı Karatay karyesini mahsul zamanı basıp ahalinin 2 at, 3 merkep, 25 mud⁹⁵ buğday, 8 öküz ve daha başka değerli eşyasını alıp perişan olmalarına sebep oldular⁹⁶.

Bazen vakıf idarecileri⁹⁷, bazen de devletin askerleri vakıf reâyasına taaddi ve zulümde bulunuyordu⁹⁸. Hiçbir kayıt ve hudut tanımayan eşkıya, zaman zaman devlete ait

⁹¹ Bkz. BOA, C. ZB. 71/3545 (29 S 1119 / 1 Haziran 1707).

⁹² Karagöz, "Malatya ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri", s. 202-203.

⁹³ BOA, M.d., 80: 80/207 (20 Za 1022 / 1 Ocak 1614); Elbistan'daki Eshabü'l- Khef Medresesinin müderrisi olan Ali Efendi'nin maaşını topladığı ruus-u hümayunu kat'ü't-tarik eşkıyası tarafından zorla alınmıştı. BOA, İ.E.VKF. 226 (24 N 1088 / 20 Kasım 1677).

⁹⁴ BOA, M.d., 95: 64/415 (evâhir-i L 1075 / 07-15 Mayıs 1665).

⁹⁵ Ağırılık ölçü birimlerinden birinin adı olup miktarı bölgelere göre farklılık arz eder. Kütahya da bir müd yirmi, Diyarbakır'da onaltı ve Siverek'te ise sekiz İstanbul kilesi olarak kabul edilirdi. Bkz. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, İstanbul, 1993, s. 596. Osmanlı coğrafyasındaki farklı uygulamaları için ayrıca bkz. Ü. Taşkın, *a.g.t.*, s. 90-93.

⁹⁶ Refik, *a.g.e.*, s. 61-62, ves. 114 (12 S 1019 / 6 Mayıs 1610).

⁹⁷ Ayntab'ta Dölek Baba zaviyesi ahali, arpa, saman, odun ve sayır tekâlif alınarak rencide edildiklerine dair şikâyetle bulunmuşlardır. Ayntab Şer'iyye Sicili, Nu. 72/A, s. 287-288'den aktaran Bayrak, *a.g.t.*, s. 18.

⁹⁸ Malatya'da Köprülü Mehmed Paşa evkafına bağlı Hekimhan'ından gelip geçen askerler, ucuz fiyattan zahire almak isterler. Fakat ahali ucuz fiyattan satacak zahire bulamayınca perişan ve perakende olmuşlardır. Bunun önlenmesi için Malatya Kadısı ve Hekimhanı Vakfı zabıtine emir gönderilmiştir (evahir-i Z 1147 / 13 Mayıs 1735). Kemal Erkan, *Köprülüzâde Abdullah Paşa'nın Şark Seferi Seraskerliği Esnasında Tutulan Sefer Mühimmesi (N.1146-Z.1147)*

haslara tecavüz etmek suretiyle miri malına zarar veriyordu. Hatta bazı ehl-i örf bizzat bu işe tevessül ediyordu. 10 Ocak 1625 tarihinde Malatya sancağındaki kadılara, Malatya livasındaki beylerin kendi haslarına kanaat etmeyip havas-ı hümayun yani padişah hasları karyelerine müdahale ederek reâyadan kanunsuz vergiler talep edip reâyanın perakende olmasına sebep olmalarından dolayı, hüküm gönderilmişti⁹⁹.

Devletin vergilerini tahsil eden görevliler de ara sıra, bu anarşi ve kargaşa ortamından zarar görürlerdi. 1686-1687 senelerinde Boz Ulus voyvodası olan Beşir, üzerinde kalan 39 yük¹⁰⁰ akçe ile 1688-89 senelerini deruhte eden Hüseyin'in tahsil ettiği akçeyi hazineye teslim etmek için götürürken yolda Türkmen taifesinden 35 eşkıyanın saldırısına uğradı. Beşir ve arkadaşları alıkonup 66750 kuruş ve pek çok eşyaları yağmalandıktan sonra Voyvoda Beşir öldürüldü¹⁰¹. 1684 yılında gerçekleşen diğer bir olayda İstanbul'a giden Van ve Tiflis hazinesi, Ayntab'da Deliklitaş denilen yerde Arap oğlu Ramazan ve Laklak Ali'nin başını çektiği otuz sekiz eşkıya tarafından basılmış ve soyulmuştur¹⁰². Eşkıyanın, Devletin sınırlarda diğer devletlerle savaştığı müsait bir ortamda, ne kadar pervasız ve acımasız hareket ettiğini bu iki hadise ve burada sayamadığımız diğerleri çok açık bir şekilde göstermektedir.

Merkez'den gelen emirlere itaat etmeyen eşkıya, halkı da korkutarak gelen emirlere uymamaları yönünde onlara baskı yaparlardı. Bu durum Devletin taleplerinin hatta seferler için acil ve hayati olan isteklerinin zamanında yerine getirilmesine de olumsuz etki ederdi¹⁰³.

VI. Halkın Yaptığı Eşkialık Olayları

Bahse konu dönem içerisinde ve bölgede eşkıyalık hadiselerinde daha çok nesne durumundaki ahalinin, zaman zaman aşiretler, *ehl-i örf* ve *şer'* gibi işin öznesi durumuna geldiklerini belgeler bizlere göstermektedir. Örnekleri diğer gruplara göre az olan bu gruptaki şakiler, tek başına eşkıyalık yaptıkları gibi bazen yanlarına kırk elli¹⁰⁴ hatta yetmiş seksen yoldaş¹⁰⁵ bulurlardı. Bunların şehir ve kasabalarda ayrıca yardımcı, haberci ve yataklarının varlığını incelenen belgelerden öğrenmekteyiz. Devletin resmi kayıtları niteliğindeki belgelerimizde bu kişilerin, durup dururken hangi saikle eşkıyalık yolunu seçtikleri açıkça belli değilse de, Devlet görevlilerinin bir takım kanunsuz, haksız uygulamaları, ahlakî çöküntü,

Tasnif – Özet-Transkripsiyon, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 46-47.

⁹⁹ BOA, M.d., 80: 535/1255 (30 Ra 1034 / 10 Ocak 1625); Haseki Sultan Haslarından olan Behisni'nin bazı karyeleri üzerine devre çıkan eski Maraş Beylerbeyi Ahmed, onlardan 1500 kuruş, *kapu harcı* diye 600 kuruş, *zahire ve odun akçesi* olarak da 2220 kuruşlarını almıştı. BOA, Ş.d.,4: 122/507 (evâsıt-ı C 1076 / 19-28 Aralık 1665); Valide Sultan'ın paşmaklık haslarına Türkmen Taifesinin ilginç bir yolla nasıl zarar verdiği ile ilgili olarak bkz. Refik, *a.g.e.*, s. 58, ves. 110 (3 M 1005 / 27 Ağustos 1596); yine Valide Sultan haslarına yönelik ehl-i örfün yaptıkları haksız müdahalelere bir örnek için bkz. BOA, Ş.d.,21: 352/1464.

¹⁰⁰ Yük, yüzbin akçe yerinde kullanılır bir tabirdir. Bkz. Pakalın, *a.g.e.*, C. II, s. 639.

¹⁰¹ Refik, *a.g.e.*, s. 93, ves. 151 (evâil-i M 1103 / 24 Eylül-2 Ekim 1691); Malatya Sancağından avâriz ve bedel-i nüzul malından 400 kuruşu tahsil edip, Halep tarafına giden Osman adlı görevli, Ayntab yakınlarında "*kuttâ-i tarik*" eşkıya tarafından öldürülerek, yanındaki nakit ve eşyaları gasp edilir. BOA, M.d., 154: 34-35 (1749).

¹⁰² Eşküyadan ancak Arap oğlu Ramazan ve Laklak Ali yakalanarak mahkemeye getirilmiş ve dava sonunda hapis edilmiştir. *Ayntab Şer'iyye Sicili*, Nu. 35, s. 22, hk. 4 (25 Ramazan 1095 - 5 Eylül 1684)'ten aktaran Gelir, *a.g.t.*, s. 161.

¹⁰³ Malatya'da eşkıyadan Moraloğlu Hacı İbrahim ve oğlu Mehmed, Hakçelioğlu İbrahim, Şeftalicioğlu Halil ve Kasap Abdullah adlı şakiler birkaç sene çeşitli hıyanet ve şekavete cesaret ettiler. Malatya'da yanlarına başkalarını alarak daha da ileri gidip isyan ve tuğyanlarını artırdılar. Bunların aldatmalarına ve korkularına kapılan halk, 1734 yılında sefer-i hümayun için gönderilen mübaşire ve emirlere itaat etmedi. Haklarından gelinmesi için üzerlerine gönderilen Erzurum Valisi İsmail Paşa, halkın korkularından bunlara yardım etmesinden ve şakilerin kaleye sığınmalarından dolayı başarılı olamadı. Daha sonra bunların tedibi ve tecziyesi için Maraş Beylerbeyi Süleyman memur edildi. Erkan, *a.g.t.*, s. 19, 30-31; başka bir örnek için bkz. *aym eser*, s. 61.

¹⁰⁴ BOA, Ş.d. 4: 30/114 (evâil-i M 1076 / 14-23 Temmuz 1665).

¹⁰⁵ BOA, M.d., 74: 216/684.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

otorite zayıflığı gibi sebeplerden dolayı bu yola girdikleri söylenebilir. Bu eşkıyaların belli hedefleri olmayıp daha ziyade yağma, yol kesme ve bu arada adam öldürme gibi hareketlerde bulunuyorlardı. Kars-ı Maraş kazâsında sakin Alibar, ölenlerin mirasına karışıp, bazısının hanım ve kızlarını parası ile başkasına satar, hatta evli olan kadınları da zorla boşatıp başkasına verirdi. Yalancı şahitlik de eden Alibar, yanına yirmi otuz şaki ile Sarıca Tayib denilen naibi alarak; Kars'tan Sis'e gidip gelen fukaraya istediği şekilde zorla siciller yazdırıp mal, erzak ve tarlalarını almak suretiyle halka zulüm ve taaddi etmekteydi¹⁰⁶.

Elbistanlı Kara Abdurrahman gibi bazı kimseler de görevli olmadıkları halde onlar gibi reâyaya salgun salıp, *hilaf-ı şer'-i şerif* fukaradan akçe toplar; vermeyenlere *enva-i zulüm* ve *taaddi* ederlerdi. Meydana getirdiği karışıklıklardan fukarayı aciz bırakan Abdurrahman, bundan başka Ezğavil karyesinden Şaban oğlu Ahmed ve Mahmud'u haberleri olmadan bazı hususa kefil yazdırıp sonrada onlardan akçe talep eder. İstediklerini alamayınca ikisinin evini basıp mal ve erzaklarını yağmaladı. Ayrıca onları *ehl-i örfe* gammazlayarak kendilerinin 200 kuruşlarını aldırıştı¹⁰⁷. Onlarca eşkıyaya *başbuğ* olan Bozca adlı *ehl-i fesat*, Maraş kazâsındaki fukaranın haksız ve karşılıksız olarak yem ve yemeklerini, arpa ve samanlarını alırdı. Bunlardan başka kendileri için reâyaya akçe salgun salıp adam başına beşer ve onar altınlarını alarak onları dayanamayacakları bir duruma getirince ele getirilip haklarından gelinmek için Zülkadriye beylerbeyi ve Maraş kadısına Mayıs 1595'te *emr-i şerif* gönderildi¹⁰⁸.

Behisni (Besni)'de Karsak diye bilinen Mehmed, Kardeşi Mahmud, Köse Mustafa, Hoca Mustafa, Veli ve diğer bazı şakiler, Behisnili Hacı'ya musallat olup iki bağ, bir deve, bir at ve diğer eşyalarını alınca, şikâyet üzerine kurulan mahkemeye çağrıldıkları halde gelmeyip firar ettiler¹⁰⁹.

Halktan olduğu için fazla etkin olmayacağı düşünülen bazı eşkıya elebaşları, Malatyalı Kelp İlyas oğlu Ali gibi, devlet görevlilerine saldırma hatta onları öldürme cüretini gösterirlerdi. Kelp İlyas oğlu Ali, Malatya'da uzun zamandan beri devam ettiği soygunculuğunu artırır. Kendisinin meşhur eşkıya Kiziroğlu Mustafa'nın adamlarından olduğunu iddia eden Ali, Malatya Beyini öldürenlerin arasında yer aldığı gibi Türkman-ı Haleb sancağına baskın yaparak, Sancak beyinin evini yağmalama cesaretini göstermişti¹¹⁰. Bazı köylüler de, toplu halde başka köylere saldırarak eşkıyalık yaparlardı. Örneğin; Gerger sancağının Suval karyesinden şekaveti ile meşhur Kadı Hüseyinoğlu Süleyman, 20 kadar silahlı ile Sulu karyesi üzerine hücum ederek, haksızca Abdülhamid ve Esseyid Şahin'i öldürüp, kardeşlerini de hapsederek, bütün eşya ve mallarını yağmaladılar. Eşkîyalar ayrıca 30 kadar evin bütün eşyasını yağmaladıkları gibi, 200 kadar hayvanını sürüp göturdüler. Rakka firarisi bir miktar ekrad taifesini de himaye eden şakilerin bütün bu suçlarının cezası olarak Suval köyünün tamamının sürülmesine Haziran 1723 tarihinde karar verilir¹¹¹.

¹⁰⁶ Kendisinin zulmü ile ilgili Divan'a hayli şikâyet gelmişti. BOA, M.d., 71: 19/38 (Evâsıt-ı C 991 / 1-9 Temmuz 1683).

¹⁰⁷ BOA, M.d., 73: 35/85 (24 Za 1003 / 31 Temmuz 1595); Buna benzer bir başka örnek için bkz. BOA, M.d., 73: 339/748.

¹⁰⁸ BOA, M.d., 73: 197/458; Maraş şehir merkezinde türeyen kalabalık bir eşkıya grubu da kaleyi basıp zorla kapısını açarak beş altı suçluyu kurtarmışlardır. BOA, M.d., 145: 131 (1740); Ayrıca başka örnekler için bkz. BOA, M.d., 73: 243/568; BOA, M.d., 81: 94/208.

¹⁰⁹ Yakalanmaları için Maraş Beylerbeyine, Adana mütesellimine ve Müfettiş Hüseyin Paşa'ya hitaben hüküm-ü şerif yazılmıştır. BOA, İ.E. DH. 362; Başka örnekler için: BOA, M.d., 80: 268/667; BOA, M.d., 81: 25/56 (9 R 1035 / 8 Ocak 1626).

¹¹⁰ BOA, M.d., 72: 316, 331.

¹¹¹ BOA, M.d., 131: 173'den aktaran Bayrak, *a.g.t.*, s.187.

Devlet, eşkıyalara karşı tavizsiz olduğu kadar teftiş ve yargılama sırasında, eşkıyalığa bulaşmamış halka zarar verilmemesi, bu konuda hassas davranılması hususuna her fırsatta vurgu yapmıştır. Hatta eskiden eşkıya olup da sonradan af olanlara dahi dokunulmamasına özel dikkat çekilmiştir. Eşkıyayı teftiş, tedip ve tenkil için görevlendirilen kişilere gönderilen hükümlerde, durumun ciddiyeti hatırlatılmakta, hangi usulde davranmaları gerektiği belirtilerek ikaz edilmektedirler. Eşkıyalara karşı alınan tedbirler sırasında halkın “*hıfz ve hirâset edilmeleri*”, “*zulüm ve taaddiden*” beri tutulmaları, eşkıyalıkla alakası olmayanların “*rencide ve remide edilmemeleri*” için görevlilere talimat kabilinden tembihatta bulunulmuştur. Bu doğrultuda karışıklık ve haksızlığa meydan verilmemesi için gönderilen hüküm ve fermanlarda cezalandırılması istenen eşkıyanın isimleri belgelere tek tek kayıt edilir ve haklarında karar verilip infaz edilenlerin de isim ve resimlerinin yazılarak Divan’a bildirilmesi istenirdi.

Sonuç ve değerlendirme

Bu çalışmada görüldüğü gibi Maraş Eyâleti örneğinde Osmanlı toplumunun farklı kesimlerinden insanlar bölgede görülen eşkıyalık olaylarında aktif rol almışlardır. Çalışmamızda incelediğimiz arşiv kaynaklarından hareketle bahse konu faaliyetleri aşiretler arasında görülen eşkıyalık olayları, yerleşik halka ve devlet görevlilerine yönelik eşkıyalık olayları, ticaret kervanları ile yolculara yönelik eşkıyalık olayları, vakıf ve devlet malına yönelik eşkıyalık faaliyetleri ve halkın yaptığı eşkıyalık olayları şeklinde listeleyerek incelemeye çalıştık.

Yukarıda bahsedilen örneklerden anlaşıldığı gibi eşkıyalık hareketlerinden toplum hayatında yer alan geniş kitleler olumsuz yönde etkilenmişlerdir. Fakat üzerinde durulması gereken bir husus Devletin eşkıya ve eşkıyalık ile mücadeledeki kararlılığı ve uyguladığı siyaset olmalıdır. Osmanlı Devleti, eşkıyalık faaliyetleri ile bölgesel güç kazanan kişilere yönelik hassas bir siyaset uygulamayı ihmal etmemiştir. Devlet “şerrinden” emin olmak istediği unsurların isyanından vazgeçirilmesi amacıyla kerhen bir yere “idari” görevle tayin ederek, **Rum Mehmet** örneğinde olduğu gibi, kendisine sadık başka bir unsur kullanılarak ortadan kaldırma siyasetini eşkıya ile mücadelede etkin bir metot olarak kullandığını görmekteyiz.

Eşkıya ile mücadelede etkin bir şekilde kullanılan diğer bir metot da sürgün idi. Malatya kazâsının Çobaş nâhiyesinde sakin İzoli aşireti mensuplarının yolları keserek baskın düzenlemeleri üzerine reâyanın hayvan ve mallarını gasp ettikleri ve hatta bazı kişileri öldürmeleri üzerine, devlet eliyle oturdukları yerlerden kaldırılarak Rakka’da uygun bir mahalle iskân edilmeleri için harekete geçildiğini görmüştük. Bahse konu unsurların iskândan kaçmalarının önlenmesi için, Maraş Beylerbeyi ve Malatya Kadısına, zorunlu göç ve iskâna tabi tutulanların çevrelerine muhafızlar yerleştirilerek Rakka sınırına kadar götürülmeleri ve hususan burada Rakka Valisi Vezir Ali Paşa’ya teslim edilmesi ferman olundu. Bu suretle bahse konu unsurların eski iskân yerlerine dönerek yapacakları muhtemel eşkıyalık faaliyetlerinin önüne geçilmesi hedeflenmiş ve böylece bölge insanının sulh ve sükûnet içerisinde gündelik işleri ile meşgul olmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Sürgün uygulaması eşkıyalık ile etkin mücadelede her zaman kesin çözüm yolu olamamaktaydı. Zira Maraş çevresinde yaşayan Kılıçlı aşireti eşkıyası, öteden beri yol kesme, adam öldürme ve yağmalama gibi kanunsuz hareketlerde buldukları için 1714 yılında üzerlerine asker gönderilerek erkekleri kılıçtan geçirildi. Kadın ve çocukları ise Kıbrıs’a sürgün ve orada iskân edilmeleri sağlandı. Ancak, 1733 yılına gelindiğinde bahse konu eşkıya taifesinin çocukları büyümüş ve Kıbrıs adasından kaçarak tekrar Maraş bölgesine geldiklerini görmekteyiz ki burada eskiden olduğu gibi yine, belgelerin ifadesiyle, “*mel’anet ve şekavete*” başladıkları görülmektedir. Ayrıca Kılıçlı eşkıyasının buldukları yerlerde sakin Bektaşlı ve Koyunoğlu eşkıyasıyla da birleşerek halka tekrar zulmetmeleri üzerine, Divan-i hümayun tarafından 1733 yılı Ekim ayı ortalarında verilen bir

Turkish Studies

kararla, bahse konu unsurların erkeklerinin öldürülmesi, mal ve mülklerinin üzerlerine gönderilen askerlere ödül olarak verilmesini; kadın ve çocuklarının da Rakka'ya sürülmesinin emredildiğini görmekteyiz. Fakat bu zecri tedbirlere rağmen Maraş eyâleti içerisinde ki Kılıçlı ve Bektaşlı eşkıyasının faaliyetlerinin tamamen önüne geçildiğine dair kesin bir hüküm vermek mümkün olamamaktadır. Zira bu unsurların bu sefer Kilis'e tabi Okçu İzzeddinli aşireti ile Pazarcık ve Keferdiz'de sakin Avşar Aşireti eşkıyasıyla birleşerek Ayntab havalisine gelip, yol kesme ve yağmalama hareketlerine başladıklarını görmekteyiz. Söz konusu eşkıyanın zaman içerisinde Ayntab'ın köylerini de basarak hayvanları gasp edip bazı kişileri öldürdüklerini arşiv kayıtlarından görmekteyiz.

Yukarıda bahsedilen hususlardan anlaşıldığı gibi eşkıyalık hareketlerinden en büyük zararı köylerde yaşayan halk görmüştür. Şehirlere göre daha az korunaklı olan köyler ve kır yerleşmelerinin eşkıyalık faaliyetlerinden etkilenmeleri köy halkının uğraş alanları ile doğrudan ilgili olmalıdır. Köyde yaşayan insanların ekseriyeti çiftçilikle uğraştıklarından ürettikleri ürünlere ve hatta can güvenliklerine yönelik eşkıyalık hadiseleri meydana gelmekteydi. Zaman zaman merkeze göreceli olarak uzak yerlerdeki köyler yakılıp yıkılıyor, bütün ürünleri yağmalanıp talan ediliyordu. Eşkıyalığın yıkıcı etkisinden, saldırdığı dehşet ve korkudan dolayı birçok büyüklü küçüklü yerleşim yerinin boşaldığını söylemek yanlış olmaz kanaatindeyiz. Hiç şüphesiz eşkıyalık faaliyetleri, devletin normal işleyişini de olumsuz yönde etkiliyordu. Vergi toplanmasında pek çok zorluğun yaşanmasına sebep olmaktaydı.

Bütün bu eşkıyalık olaylarını konu edinen çok sayıda arşiv belgesinin varlığı incelemeye esas dönem ile ilgili çalışmaların çeşitliğine olumlu bir katkı sağlayacağı hususuna dikkat çekmek isteriz.

Eşkıyalığın en önemli sonuçlarından biri de özellikle ordunun sefere çıktığı zamanlarda yol ve geçitlerin güvenliğinin kalmaması böylece yolcu ve ulakların, can ve mallarının eşkıyanın tasallutuna, taarruzuna uğramasıdır. Zira bu zamanlarda eyâlet ve vilâyetlerde üst düzey devlet görevlisi kalmadığından gizlenen veya dağlarda bulunan eşkıya, yol ve karyelere inerek savunmasız insanlara saldırarak haksız kazanç elde ederlerdi.

Eşkıyalık hareketleri ve onlara karşı alınan tedbirler sırasında Devletin mekanizmasının zaman zaman iyi işlemediği hatta bazı uygulamaların adaletsizliğe sebep olduğu görülmektedir. Aşiretlerin eşkıyalıklarından dolayı Rakka, Hama, Humus ve Haleb gibi bölgelere sürgün edilip iskâna tabi tutulduğunu daha önce belirtmiştik. Bu mecburi iskânlar sırasında genellikle giden cemaatlerin vergi hâneleri yerlerinden alınarak, gittikleri yerlerin hânelerine ekleniyordu. Yapılan bu işleme "*tashih ve tenzil*" deniliyordu. Ancak iskâna tabi tutulan aşiretlerin sık sık firar etmelerinden ve Devletin zaman zaman bunların iskân mahallerini değiştirmesinden dolayı bu, hâneleri tenzil ve ilhak ameliyesi, aksayabiliyordu. Bu durum, aşiretlerin bırakıp gittiği yerlerin ahalisine bazen büyük bir zulmün kaynağını oluşturuyordu. Çünkü oradaki reâya, gidenlerin de vergilerini bu haksızlık düzeltilinceye kadar ödemeye devam ederdi. Bunun sonucunda reâya, bu haksızlığın giderilmesi için ilgili yerlere şikâyette bulunurdu. Bu dönemde böyle bir olay İlbeğlü cemaati ile ilgili olarak meydana gelmişti. Maraş kazâsına dâhil olan İlbeğlü cemaati, 1692 yılında Haleb'te iskân edilerek 30 hânelik avâriz ve nüzul hâneleri tenzil edildi. Fakat bu cemaat, 1704 tarihinde iskân mahallinden firar ettiler. Eskiden olduğu gibi Maraş valilerine has kaydolundular. Aynı cemaat, 1705 yılında yine şekavetleri sebebi ile tekrar Haleb'e iskâna tabi tutuldu. Ancak hâneleri, bu kez tashih edilmemişti. Bu durum, belgelerin diliyle, 'Maraş'ta sakin *ulema, süleha, eimme, huteba, sadat, nükaba, meşayih ve fukaranın* Divan'a şikâyetlerine sebep oldu. Şikâyetleri sadece bununla sınırlı kalmadı. Asıl olarak Maraş yürüklerinden olup 60 hâne avâriz ve nüzulleri olan Kara

Turkish Studies

Hasan Ceridi cemaati, İfraz-ı Zülkadriye hassına dâhil iken 1710 yılında Ayas ve Berendi havalisine iskânları ferman edilmişti. Ancak onların da hâneleri tashih ve tenzil edilmedi. Halk, bunların durumunun iyi olmasına ve yerlerinin belli olmasına rağmen vergilerinin kendilerinden alınmasından şikâyet ediyor ve Padişah'tan bu haksızlığın giderilmesi için merhamet dileniyordu.

Eşkıyaların faaliyetlerinden en fazla zararı gören kurumların başında vakıflar gelmekteydi. İncelediğimiz dönem ve bölge içerisinde vakıflara yönelik eşkıyalık faaliyetlerine dair çok sayıda belge bulunmaktadır. Bir kısmına yukarıda işaret edilmiştir. Vakıflara yönelik eşkıyalığın çoğu, vakfiyelerde belirtilen gelir kaynaklarına ve buralardan toplanan vergilere yönelik müdahaleler şeklinde olmaktaydı. Bu suiistimalleri yapanların bir kısmı, bazen o vakfın çeşitli kademelerinde görev yapan insanlar arasından çıkıyordu

Eşkıyalığın sebep olduğu bir diğer sonuç ise bize eşkıya ile mücadelenin ne kadar girift ve karmaşık olduğunu göstermektedir. Şöyle ki halktan bazı kimselerin yapmak istedikleri kötülükleri anarşi ortamını bahâne göstererek yapıyor olmasıdır. Bu durum bize insan faktörünün etkin bir şekilde yer aldığı toplumsal olaylarda Devlet adına hareket eden veya sıradan insanların buldukları ortamlarda kendilerine göre “fırsat” olarak değerlendirilebilecek huzursuzluklardan şahsi menfaat temininde tereddüt göstermeyecekleri hususudur.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

A. Mühimme Defterleri (M.d.¹¹²) Nu: 61, 64, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 78, 79, 80, 81, 84, 85, 86, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 99, 100, 101, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 114, 115, 119, 121, 130, 131, 133, 135, 139, 141, 145, 147, 150, 154.

B. Şikâyet Defterleri (Ş.d.) Nu: 2, 4, 6, 5, 8, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 58.

C. Maliye'den Müdevver Defterleri (MM.d.) Nu: 2926, 8458, 3134, 905, 3462, 9956.

D. Cevdet (C) Tasnifi:

a. Zaptiye (C. ZB.)¹¹³ : 40/1983, 81/4015, 71/3545, 520/26262, 64/3191.

b. Dahiliye (C. DH.): 32/1558, 20/958, 7460, 49/2409, 23/11101, 107/5347, 321/16001, 257/12823, 65/3217.

c. Askeriye (C. AS.): 447/18637, 1083/47775, 558/23409, 636/26816.

d. Adliye (C. ADL.): 13/855.

e. Maliye (C. ML.): 15521.

f. Evkaf (C. EV.): 396/20093, 98/4856, 288/14674.

E. İbnülemin (İ.E.) Tasnifi:

¹¹² Metin içinde BOA, M.d., 64: 123/654 şeklindeki gösterimde birinci rakam (64), defterin numarasını; ikinci rakam (123), sayfa numarasını; varsa üçüncü rakam (654), hüküm numarasını göstermektedir.

¹¹³ Metin içinde BOA, C. DH. 20/958 şeklindeki gösterimde birinci rakam (20), belgenin dosya numarasını; ikinci rakam (958), belgenin gömlek numarasını; eğer tek rakamlı (BOA, C. ML. 15521 gibi) ise bu rakam belgenin gömlek numarasını göstermektedir.

- a. Vakıf (İ.E. VKF.): 226.
b. Dahiliye (İ.E. DH.): 362, 726, 839.
c. Tevcihat (İ.E. TCT.): 2470.
F. Ali Emiri (A.E.):
a. Sultan II. Mustafa (A.E. SMST.II.): 2/149.

II. Tetkik Eserler:

- ACUN, Fatma, “Celâlî İsyancıları (1591-1611)”, *Türkler*, C. 9, Ankara, 2002, ss. 695-709.
AÇIKEL, Ali, “Rum Eyâleti”, *TDVİA*, C. 35, İstanbul, 2008, ss. 225-226
AKDAĞ, Mustafa, “Celâlî Fetreti”, *A.Ü. DTCTFD*, C. XVI, S. 1-2, Ankara, 1958, s. 92.
AKDAĞ, Mustafa, “Yeniçeri Ocak Nizaminin Bozuluşu”, *A.Ü. DTCTFD*, S. 5 (1947), ss. 291–309.
AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası “Celâlî İsyancıları”*, Ankara, 1999.
AKDAĞ, Mustafa, “Tımar Rejiminin Bozuluşu”, *A.Ü. DTCTFD*, S. 3 (1945), s. 419–431.
AKGÜN, Ayla, *63/2 Numaralı Kayseri Şer’iyye Sicili (H.1063-1064/M. 1653-1654) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2009.
AKÖZ, Alaaddin – SOLAK, İbrahim, “Dulkadirli Beyliği’nin Osmanlı Devletine İlhakı ve Sonrasında Çıkan İsyancılar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 153 (2004), s. 41-50.
ALTINÖZ, İsmail, “Dulkadir Vilâyeti’nin Osmanlı İdari Düzeninde Yerini Alması”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu (Kahramanmaraş: 6-8 Mayıs 2004) Bildirileri*, II, İstanbul, 2005, s. 427-436.
ARMAĞAN, Latif; “Osmanlı Devleti’nde Konar-Göçerler”, *Osmanlı*, IV, Ankara 1999, s. 142–150.
AYCİBİN, Zeynep, *Kâtib Çelebi Fezleke Tahlil ve Metin I-II*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2007.
BAĞÇECİ, Yahya, *1895 Zeytin Ermeni İsyancı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Kayseri, 2008.
BARDAKOĞLU, Ali, “Eşkîya”, *TDVİA*, C. 11, İstanbul, 1995, s. 463-466.
BARKEY, Karen, *Eşkîyalar ve Devlet*, (Çev. Zeynep Altok), İstanbul, 1999.
BATMAZ, Eftal; “İltizam Sisteminin XVII. Yüzyıldaki Boyutları” *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.18, Ankara 1997, s. 250-260.
BAYRAK, Şaban, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Anadolu’da Eşkîyalık Olayları*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Malatya, 1998.
BRAUDEL, Fernard, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I*, (Çev. M. Ali Kılıçbay), İstanbul, 1989.

Turkish Studies

- CANBAKKAL, Hülya, *17. yüzyılda Ayntâb Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*, İstanbul, 2009.
- CEZZAR, Mustafa, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul, 1965.
- CIRIK, Hatice, *XVII. Yüzyıl Askeri Seferleri Esnasında Anadolu'dan Yapılan Hazırlıklar (1644-1660)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.
- ÇAM, Cuma, *11 Numaralı Ayntab Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1017/M.1608-1609)*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kars, 2008.
- ÇELİK, Gökür, *Vâsıtı'nın "Gazâvât-ı Murad Paşa" Adlı Eserinin İncelenmesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
- DARKOT, Besim, "Maraş", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul, 1993, s. 311-316.
- DEMİRCİ, Süleyman, "Complaints about *avâriz* assessment and payment in the *avâriz*-tax system: An aspect of the relationship between centre and periphery. A case study of Kayseri 1618-1700", *Journal of the Economic and Social History of the Orient JESHO* 46.4.(2003), s. 437-474.
- DEMİRCİ, Süleyman, "Collection of *avâriz* and *nüzul* levies in the Ottoman Empire, 1620-1700", *TTK Belleten*, 69/256 (Aralık 2005), s.897-912.
- DEMİRCİ, Süleyman, "Avâriz and Nüzul Levies in the Ottoman Empire: A Case Study of the Province of Karaman, 1620s-1700" *TTK Belleten*, 70/258 (Ağustos 2006), s. 563-590.
- DEMİRCİ, Süleyman, "İltizam (tax-farming) in the Avâriz-tax System: A Case Study of the Ottoman Province of Karaman, c.1650s-1700", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi / Journal of Institute of Social Sciences*, 12/2002, s. 159-172
- DEMİRCİ, Süleyman, *The Functioning of Ottoman Taxation: An Aspect of the Relationship Between Centre and Periphery. A Case study of the province of Karaman 1621-1700*, the ISIS press, İstanbul, 2009
- DEMİRCİ, S. & ARSLAN, H., "Osmanlı Türkiyesinde Eşkîyalık Faaliyetlerini Önlemeye Yönelik Alınan Tedbirler ve Uygulanan Cezalara Dair Gözlemler: Maraş Eyâleti Örneği (1590-1750)", *Journal of History Studies*, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı, Cilt 4, Sayı 2 (Nisan 2012), s.73-103.
- DEMİRCİ, S. & ARSLAN, H., "Eşkîyalar ve Osmanlı Devleti: Maraş Eyâleti Örneğinde Devlet Görevlilerinin Eşkîyalık Faaliyetleri ve Bunların Merkez-Taşra Yazışmalarındaki Yansımaları (1590-1750)", *SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012/2, sayı 16 yayımlanacak makale.
- DİNÇASLAN, A. Latif, *Zeytin ve Çevresindeki Ermenilerin İsyancıları (1895-1921)*, Kahramanmaraş Sütçü imam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2006.
- DÖĞÜŞ, Selahattin, "Maraş'ta Dulkadir Türkmenleri ve İsyancıları", *Maraş Tarhi ve Sanatı Üzerine*, (Edi. Mehmet Özkarcı, İlyas Gökhan, Selim Kaya), Kahramanmaraş, 2008, s.115-141.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

- EMECEN, Feridun M.; “Osmanlılar'da Yerleşik Hayat. Şehirliler ve Köylüler”, *Osmanlı* (Editör: Kemal Çiçek ve Cem Oğuz), C. 4, Ankara 1999, s. 91-97.
- ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1998.
- ERKAN, Kemal, *Köprülüzâde Abdullah Paşa'nın Şark Seferi Seraskerliği Esnasında Tutulan Sefer Mühimmesi (N.1146-Z.1147) Tasnif – Özet-Transkripsiyon*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
- GELİR, Burcu, *1680-1700 Tarihleri Arasında Ayntab (Gaziantep) Şehrinde Asayiş Problemleri ve İslam-Osmanlı Ceza Hukuku Uygulamaları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006.
- GENÇ, Mehmet, “İltizam” *TDVİA*, C. XVI, İstanbul, 2000, s. 154-158.
- GENÇ, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul, 2005
- GÜÇER, Lütfi, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul, 1964.
- GRİSWOLD, William J., *Anadolu'da Büyük İsyân (1591-1611)*, (Çev. Ülkün Tansel), İstanbul, 2002.
- GÖKHAN, İlyas, “Dulkadir Beyliği'nin Osmanlı Hâkimiyetine Katılmasından Sonra Maraş Bölgesinde Çıkan İsyânlar”, *Dulkadir Beyliği Araştırmaları II*, Kahramanmaraş, 2008, s. 213-232.
- GÜNAY, Nejla, *Maraş'ta Ermeniler ve Zeytin İsyânları*, İstanbul, 2007.
- GÜRBÜZ, Mehmet, *Kahraman Maraş Merkez İlçe'nin Beşerî ve İktisadî Coğrafyası*, Kahramanmaraş, 2001.
- GÜZELBEY, Cemil Cahit -Hulusi Yetkin, *Gaziantep Şer'i Sicillerinden Örnekler*, Gaziantep, 1970.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara, 1991.
- HATHAWAY, Jane; *Osmanlı İmparatorluğu'nda İsyân ve Ayaklanma*, (Çev. Deniz Berktaş), Alkım Yayınları, İstanbul, 2010.
- HOBBSAWM, Eric J., *Eşkıyalar*, (Çev. Orhan Akalın-Necdet Hasgöl), İstanbul, 1997.
- İLGÜREL, Mücteba, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Ateşli Silahların Yayılışı”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 32, İstanbul, 1979, s. 301-318.
- İLGÜREL, Mücteba, “Celâ-yı Vatan”, *TDVİA*, C. 7, İstanbul, 1995, s. 238-240.
- İLGÜREL, Mücteba, “Celâlî İsyânları”, *TDVİA*, C. 7, İstanbul, 1993, s. 252-257.
- İNALCIK, Halil, “Adâletnâmeler”, *Belgeler*, C. II, S. 3-4, Ankara, 1965, s. 49-145.
- İNALCIK, Halil, *Adâlet Kitabı*, (Edit. Halil İnalçık & Bülent Arı – Selim Aslantaş), Kadim Yayınları, Ankara, Şubat 2012.

- İNBAŞI, Mehmet, XVI. yüzyılın İkinci Yarısında Kayseri ve Civarında Meydana Gelen Olaylar”, *III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri* (06-07 Nisan 2000), Kayseri, 2000, s. 237-251.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “XVI. Yüzyılın II. Yarısında Kürek Cezası İle İlgili Hükümler”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 12, İstanbul, 1982, s. 203-248.
- KARAGÖZ, Mehmet, “17. Asrın Sonunda Filibe ve Çevresinde Eşkîyalık Hareketleri (1680-1700)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 16, S. 2, Elazığ, 2006, s. 373-402.
- KARAGÖZ, Mehmet, “XVIII. Yüzyılın Başlarında Malatya ve Çevresinde Eşkîyalık Hareketleri”, *OTAM*, S. 5, Ankara, 1994, s. 192-207.
- KILIÇ, Orhan, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı-Eyâlet ve Sancak Tercihâtı*, Elazığ, 1997.
- MUMCU, Ahmet, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*, Ankara, 1963.
- MUMCU, Ahmet, *Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı*, Ankara, 1985.
- OCAK, Ahmet Yaşar, *Babailer İsyamı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterokdosisinin Teşekkülü*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1996.
- ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691-1696)*, İstanbul, 1963.
- ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskânı*, İstanbul, 1987.
- ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı*, İstanbul, 1990.
- ÖZ, Mehmet, “Modernleşme-Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkîyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan Özel Sayısı, Ocak 2010, s. 226-233.
- ÖZ, Mehmet, *Osmanlı'da “Çözülme” ve Gelenekçi Yorumcuları (XVI. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıl Başlarına)*, Dergâh Yayınları, Ankara, 2005.
- ÖZCAN, Ruhi, “XVII. yüzyılın Ortalarında Ayıntab (Gaziantep)”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 9, 2004, s. 31-39.
- ÖZKAYA, Yücel, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, Ankara, 1994.
- ÖZKAYA, Yücel, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara, 1985.
- ÖZTÜRK, Mustafa, “XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkîyalık Olayları”, *Belleten*, C. LIV, S. 211 (Aralık 1990), Ankara, 1991, s. 963-993.
- ÖZTÜRK, Mustafa, *16. Yüzyılda Kilis Urfa Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar*, Elazığ, 2004.
- PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II-III, İstanbul, 1983.
- REFİK, Ahmet, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, İstanbul, 1989.
- Rifa'at Ali Abou-El-Haj, *Modern Devletin Doğası 16. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Osmanlı İmparatorluğu*, (Çev. Oktay Özel), Ankara, 2001.
- SERTOĞLU, Mithat, *Osmanlı Tarih Lügatı*, İstanbul, 1986.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

- SOYUCAK, Ali Rıza, *Konya ve Çevresinde Eşkîyalık Hareketleri (1640-1675)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1997.
- SÖYLEMEZ, Faruk, “XVIII. Yüzyıl Başlarından XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Maraş ve Çevresinde Eşkîyalık Hareketleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 22, Yıl: 2007/1, s. 69-85.
- ŞAHİN, Dilek, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Anadolu'da Celâli Hareketleri (8 numaralı Mühimme zeyline Göre)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003.
- ŞAHİN, Erdinç, *1684-1686 Yılları Arasında Bolu'da Ekonomik ve Sosyal Hayat (835 Numaralı Bolu Şer'iyeye Siciline Göre)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008.
- ŞAHİN, İlhan; “Göçebeler”, *Osmanlı*, C. IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 132-141.
- ŞAHİN, Mehmet, *Kuyucu Murad Paşa'nın Celâli Mühimmesi (1607)*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002.
- TABAKOĞLU, Ahmet, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul, 1986.
- TABAKOĞLU, Ahmet, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul, 1985.
- TATAR, Özcan, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkîyalık Olayları ve Aşiret İskânı (1691-1750)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Elazığ, 2005.
- TIZLAK, Fahrettin, “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ile XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Yukarı Fırat Havzasında Eşkîyalık Hareketleri”, *Bellekten*, C. LVII, S. 220, Ankara, 1994, s. 751-780.
- TURAN, Şerafettin, *Kanuni'nin Oğlu Şehzade Beyazıt Vak'ası*, Ankara, 1961.
- ULUÇAY, M. Çağatay, *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkîyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul, 1944.
- ULUÇAY, M. Çağatay, *18. ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkîyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul, 1955.
- UNAN, Fahri; *İdeal Cemiyet, İdeal Devlet & İdeal Hükümdar: Kınalı-Zâde Ali'nin Medîne-i Fâzıla'sı*, Lotus Yayınevi, Ankara 2004, s. 207-241.
- UNAN, Fahri; “Osmanlı İdare Felsefesinde Adâlet”, *Adâlet Kitabı* (Ed. Halil İnalçık & Bülent Arı – Selim Aslantaş), Kadim Yayınları, Ankara, Şubat 2012, s. 105-119.
- UZUN, Efkan, *XVII. Yüzyıl Anadolu İsyânlarının Şehirlere Yayılması; Sosyal ve Ekonomik Hayata Etkisi (1630-1655)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2008.
- UZUN, Efkan, “Osmanlı Ülkesinde Görülen İsyân ve Eşkîyalık Olayları Karşısında Alınan Bazı Tedbirler Hakkında Bir Değerlendirme”, *TÜBAR*, S. XXV-/2009-Bahar, s. 185-214.
- UZUN, Efkan, “Osmanlı Örneklemini Üzerinden Sosyal Eşkîyalığa Bir Bakış”, *TSA/Yıl:10, S:3*, Aralık 2006, s. 31-45.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. III/1, Ankara, 1983.

ÜNER, Mehmet Emin, *Aşiret, Eşkıya ve Devlet*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2009.

ZAGORIN, Perez; *Rebels & Rulers 1500-1660, Society, states & early modern revolution- Agrarian & Urban Rebellions*, C.1, Cambridge University Press, USA 1982.

ZAGORIN, Perez; *Rebels & Rulers 1500-1660, Provincial Rebellions- Revolutionary Civil Wars 1560-1660*, C.2, Cambridge University Press, USA 1982.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012